

Online 'afstudeercafé'

24/7 online ontmoeting leidt tot verbinding in de afstudeerfase

Ervaringen van studenten en docenten
met nieuwe aanpak voor langstuderende en reguliere
master- en bachelor studenten pedagogiek

Comenius Teaching Fellow
Hogeschool van Amsterdam
Judith ten Hagen, september 2023

Inhoud

Samenvatting	3
1 Inleiding.....	4
1.1 Aanleiding.....	4
1.2 Theorie	4
1.3 Relevantie.....	7
1.4 Doel	7
2 Methoden.....	8
2.1 Actieonderzoek	8
2.2 Participanten	8
2.3 Werkwijze.....	9
2.4 Dataverzameling.....	9
2.5 Data-analyse.....	11
2.6 Kwaliteitsmaatregelen.....	13
3 Resultaten	14
3.1 Studenten.....	14
3.2 Docenten	21
3.3 Teams Analytics.....	25
4 Conclusie	26
4.1 Studenten.....	26
4.2 Docenten	27
4.3 Kanttekeningen	27
4.4 Slotconclusie.....	28
5 Discussie.....	29
5.1 Dialoog	29
5.2 Aanbevelingen.....	30
5.3 Opbrengst.....	32
5.4 Verantwoording	33
Literatuur.....	35
Noten	38

Samenvatting

Op de Hogeschool van Amsterdam hebben master- en bachelorstudenten pedagogiek in de afstudeerfase deelgenomen aan begeleiding in 24/7 bereikbare online leer-ontmoetingsruimtes (afstudeercafé's). Met een subsidie van NRO (Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek) werd een Comenius Teaching Fellow onderzoek uitgevoerd naar de ervaringen van de studenten en hun docenten. Het voornamelijk kwalitatieve onderzoek vond plaats in de schooljaren 2021-2022 en 2022-2023. De aanleiding is vertraging en uitval onder studenten in de afstudeerfase. Veel van deze studenten werken, hebben zorgtaken, of hebben te maken met ziekte, functiebeperking, psychische klachten of andere persoonlijke omstandigheden. Hierdoor is deelnemen aan fysiek onderwijs niet altijd mogelijk, waardoor ze de binding met de opleiding verliezen. Daarom is in het kader van flexibilisering een nieuwe aanpak bedacht, waarbij studenten door deelname aan een 24/7 online omgeving plaats- en tijdonafhankelijk kunnen studeren en online medestudenten ontmoeten. 424 deelnemers (255 studenten en 69 docenten) participeerden in het onderzoek. 235 respondenten (190 studenten en 45 docenten) deelden hun ervaringen met de nieuwe aanpak. Het blijkt dat betrokkenheid bij medestudenten, docenten en de opleiding online gerealiseerd kan worden. De meeste studenten waarderen de aanpak positief. Ze zien het online afstudeercafé als een kort lijntje naar hun studie, waardoor de binding met de opleiding kan worden behouden of hersteld. Door de vaste meetings en de laagdrempelige chat komen studenten online waardoor ze in een actieve stand komen. Sommige studenten hebben een voorkeur voor fysiek onderwijs en maken aanvullend fysieke afspraken met de groep. Een grote meerderheid van docenten is eveneens positief over de online afstudeertrajecten. Docenten spreken met hun studenten een optimale mix fysiek/online af. Ze blijken hun kernkwaliteiten online goed in te kunnen zetten en zijn in staat hun studenten te motiveren en activeren. Een kleine minderheid ervaart het online lesgeven als een verarming en vindt het lastig te communiceren via de chat. De docenten rapporteren hogere aanwezigheid van studenten in vergelijking met fysieke bijeenkomsten. De aanpak draagt bij aan inclusief onderwijs omdat ook studenten met beperkingen of moeilijke omstandigheden kunnen deelnemen. Doordat zij medestudenten online ontmoeten en ondersteuning ervaren in de afstudeerfase draagt het afstudeercafé bij aan hun welzijn. Het huidige onderzoek naar een manier om studenten eigentijds te faciliteren bij het combineren van studie en persoonlijke omstandigheden of verantwoordelijkheden laat positieve bevindingen zien. Hierbij moet het zoeken naar de balans tussen fysieke en online ontmoeting niet uit het oog verloren worden.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De aanleiding voor het onderzoek was de studievertraging en uitval van een diverse groep studenten in de afstudeerfase. De afstudeerfase is een uitdagende fase die veel vraagt van studenten en docenten. Veel studenten redden dit niet en studeren niet nominaal af. Soms ontstaat al eerder in de studie vertraging door persoonlijke omstandigheden. Dat kost docenten en mentoren veel tijd, maar heeft ook als nadeel dat studenten niet meer verbonden zijn aan een groep, wat leidt tot minder inclusie, welzijn en betrokkenheid. Veel opleidingen hebben zo een poel aan langstudeerders opgebouwd. Studenten werken, hebben zorgtaken en/of hebben te maken met moeilijke persoonlijke omstandigheden waardoor het volgen van fysieke lessen moeilijk te realiseren is. Ze verliezen daardoor de binding met de opleiding wat het afstuderen nog lastiger maakt. Inzetten op verbinding in de afstudeerfase of zelfs eerder is dus cruciaal om langstuderen zoveel mogelijk te voorkomen. Dit onderzoek is een vervolg op een in de coronacrisis uitgevoerde pilot waarin langstudeerders deelnamen aan een 24/7 bereikbare omgeving. De Comeniusbeurs is ten eerste gebruikt om te onderzoeken of de positieve bevindingen in online leer-ontmoetingsruimtes ook na corona bevestigd zouden kunnen worden. Ten tweede om te onderzoeken wat een online afstudeercafé zou kunnen opleveren voor andere groepen dan langstudeerders: reguliere studenten in de afstudeerfase. Ten derde wat ervaringen van docenten zijn en wat zij nodig denken te hebben voor het coachen van studenten in online ontmoetingsruimtes.

In dit Comenius Teaching Fellow onderzoek¹, vlak na de coronacrisis uitgevoerd op de Hogeschool van Amsterdam bij studenten pedagogiek in de schooljaren 2021-2022 en 2022-2023, wordt een antwoord gegeven op de vraag of betrokkenheid online gerealiseerd kan worden bij studenten in de afstudeerfase, die deelnemen aan een 24/7 beschikbare online leer-ontmoetingsruimte (het afstudeercafé). De ervaringen van studenten en docenten werden door middel van vragenlijsten en interviews in kaart gebracht aan de hand van het Vijfstadiamodel van Salmon (2013). Daarnaast gaven learning analytics een beeld van de uitgewisselde boodschappen per chatgroep. De hoofdvraag van dit overwegend kwalitatieve onderzoek was: *Aan welke kenmerken moeten 'online leer-ontmoetingsruimtes' met een docent als coach voldoen om betrokkenheid van studenten bij opleiding, docenten en medestudenten te bevorderen én om tegemoet te komen aan de behoeftes van langstuderende en reguliere bachelor- en master studenten in de afstudeerfase pedagogiek van de Hogeschool van Amsterdam?*

1.2 Theorie

1.2.1 Studievertraging

Hogescholen hebben te maken met grote aantallen studenten die vertraging oplopen. Van alle studenten die aan een voltijd bacheloropleiding beginnen, heeft ruim de helft na 5 jaar een diploma behaald. Na 8 jaar is dit percentage opgelopen tot bijna 70%. De overige studenten zijn gewisseld van opleiding of zijn gestopt met hun studie (Vereniging Hogescholen, 2023). Als de studievertraging oploopt tot een jaar of langer hebben we te maken met 'langstudeerders'. Bij langstudeerders gaat het vaak om een combinatie van factoren. Zo blijkt het combineren van de studie met werken of een gezin voor overbelasting te kunnen zorgen, of zijn er andere persoonlijke omstandigheden zoals ziekte, functiebeperking, faalangst, stress, mantelzorg, familieomstandigheden of studiegerelateerde problemen die het zwaar maken om de studie vol te houden (LSVb, 2011; Kappe, 2017; Ministerie van OCW, 2019; Van den Broek, 2022; Ten Hagen, 2022a). Echter, hogescholen moeten rekening houden met persoonlijke problematiek en manieren vinden om de student succesvol op te leiden als professional, ook als dit extra tijd of extra ondersteuning vergt (Vereniging Hogescholen, 2019). Er zijn al initiatieven in verschillende universiteiten en hogescholen om vertragers en langstudeerders extra te ondersteunen (Ganzeboom et al., 2015; NRO, 2023; Vraagbaak online onderwijs, 2023). Behalve langstudeerders hebben ook reguliere studenten te maken met omstandigheden die studeren lastig maken. 70 % van de voltijd bachelor studenten combineert bovendien studie met betaald werk (Van den Broek et al., 2022) of andere activiteiten, waardoor ze behoefte hebben aan onderwijs waarbij ze zelf bepalen waar, wanneer en in welk tempo zij studeren. Studenten met ondersteuningsbehoeftes of specifieke omstandigheden vragen ook om meer maatwerk en mogelijkheden hun eigen leerroute flexibel in te richten (Filius & Kresin, 2010; Filius, 2012; Elffers,

2016; Vereniging Hogescholen, 2020). Elffers (2018) gaf aan dat in de afstudeerfase studenten vaak weinig steun ontvangen terwijl juist dan de begeleiding geïntensiveerd zou moeten worden. Het realiseren van een goede binding met de opleiding is zelfs een cruciale factor bij het voorkomen van studievertraging en/of uitval (Baumeister & Leary, 1995; Elffers, 2016; Kappe, 2017). Het is dus van belang dat studenten zich thuis voelen ('sense of belonging') op de opleiding (Baumeister & Leary, 1995; Elffers, 2016; Gomes, 2020; Kappe, 2021; Deunk & Korpershoek, 2021; Dopmeijer, 2021). Onvoldoende interactie tussen studenten onderling en met docenten en staf kan aanleiding zijn voor gevoelens van eenzaamheid en daarmee een hoger risico op studievertraging- of uitval (Tinto, 2012).

1.2.2 Flexibilisering

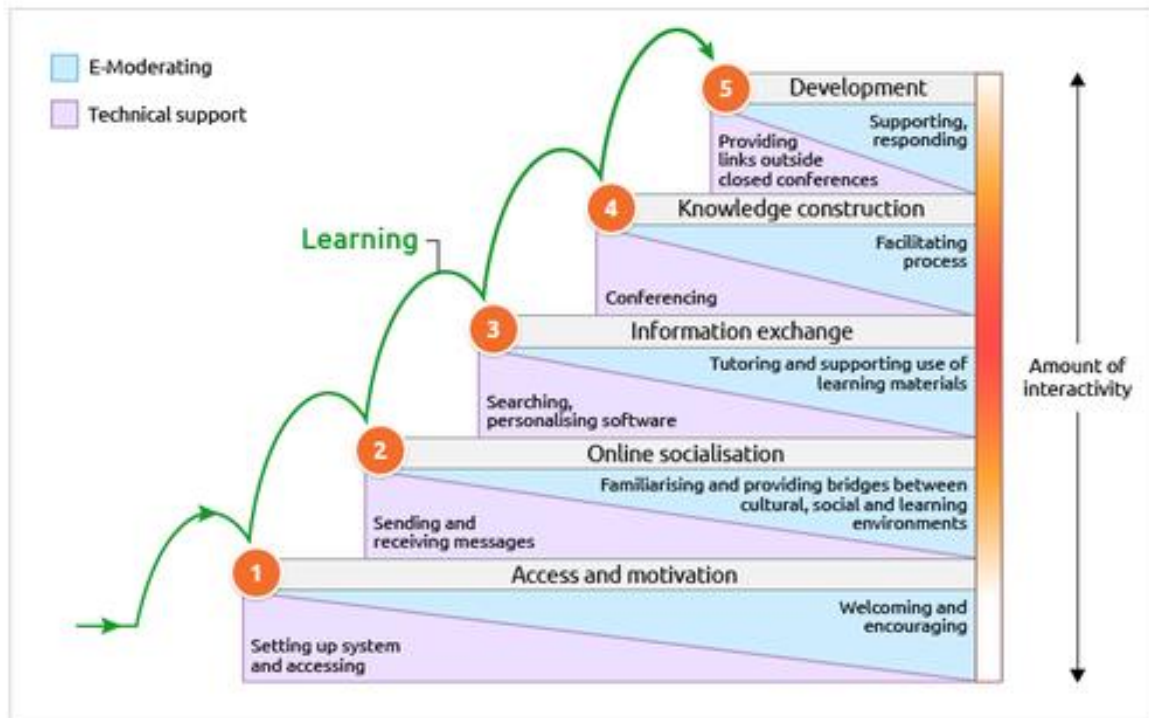
Maar hoe kan binding gerealiseerd worden in de eindfase met relatief weinig contacttijd? Het sterker benutten van digitale middelen kan daarvoor een krachtig middel zijn vanwege mogelijkheden voor tijd- en plaatsonafhankelijk leren en het inzetten van innovatieve onderwijsvormen (Vereniging Hogescholen, 2019). Door flexibilisering hebben studenten meer keuzevrijheid en kunnen in hun eigen tempo leren (Toekomst van Onderwijs en Wetenschap, 2023; Vraagbaak online onderwijs, 2023). Hierbij kan de betrokkenheid toenemen maar ook het studiesucces (Fischer et al., 2021). Volgens Hattie is de impact van het sociale aspect van technologie op het leren van leerlingen en leraren onderschat. Hij suggereert een online gemeenschap zoals een leerplatform te creëren waarin het normaal is om samen te leren en kennis te delen (Hattie in Schouwenburg & Kappert, 2019). De opzet van een dergelijk platform biedt mogelijkheden om leren boeiend en interactief te maken, een 'easy to use' concept met veel potentie voor het opdoen van vaardigheden, zoals kritische betrokkenheid, onderzoeken, interpreteren, evalueren, uitleggen en duidelijke feedback communiceren (Masson et al., 2008; Huang, 2011; Salmon, 2013). Flexibilisering sluit bovendien aan bij hedendaagse studenten die te typeren zijn met kenmerken als bereikbaarheid, multitasking en mobiliteit (Filius & Kresin, 2010; Dochy et al., 2015).

1.2.3 Online ontmoeting

Netwerkvorming speelt zich bij hedendaagse studenten voor een aanzienlijk deel online af. In de afstudeerfase, als studenten de binding met de opleiding dreigen te verliezen, kan participatie in een online leeromgeving toch betrokkenheid opleveren door ruimte te bieden aan ontmoeting met medestudenten en docenten (Salmon, 2013; Kebritchi et al., 2017; Vereniging Hogescholen, 2020; Ten Hagen 2022a). Tot nu toe is er in online leeromgevingen echter vooral aandacht geweest voor het efficiënt inrichten van onderwijsmodules en minder voor individuele behoeftes, ontmoeting en coaching. Het faciliteren en ondersteunen van interactie tussen studenten en hun peers, en tussen studenten en docenten is intussen ook online mogelijk door de technologische vooruitgang. Binnen online communities kan gewerkt worden aan 'social presence', de mogelijkheid voor participanten om zich te identificeren met de groep, te communiceren in een vertrouwde online omgeving, en gaandeweg persoonlijke en affectieve relaties te ontwikkelen (Garrison, 2017). De vraag die dit oproept is in hoeverre online betrokkenheid ook daadwerkelijk gerealiseerd zou kunnen worden en binding oplevert tussen de studenten en hun medestudenten, docenten en de opleiding.

1.2.4 Afstandsonderwijs

In het afstandsonderwijs wordt al lang onderzocht hoe gewerkt kan worden aan online betrokkenheid van studenten, tot enkele jaren geleden met beperkte technologische middelen. Salmon (2013) introduceerde een Vijfstadiamodel voor online leren, waarin studenten betrokken én gemotiveerd blijven voor de studie en ontmoeting in alle stadia een belangrijke rol speelt (afbeelding 1). Het model van Salmon kan toegepast worden op zowel volledige online als blended en hybrid learning situaties (Huang, 2011; Filius, 2012; Johnson, 2017; Ruzmetova, 2018). Salmon zelf heeft meerdere malen (aspecten van) haar model uitgebreid besproken en geactualiseerd (Salmon, 2017; Salmon, 2020; Salmon, 2022). Zij benadrukt het belang van 'digitale empathie' en verankert in de werkwijze sociale ontmoeting in alle stadia.

Afbeelding 1 Het Vijfstadiamodel van Salmon (2013)

Palermo-Kielb en Fraenza (2018) stellen dat online interactie de sleutel is tot contact omdat het gebrek aan face to face contact dwingt tot helder communiceren.

Online interactie vraagt veel van de docent in een veranderende rol als actieve online luisteraar, die duidelijk communiceert, discussies begeleidt, snel en adequaat feedback geeft en een veilige 'online community' realiseert (Kebritchi et al., 2017). De docent als 'e-moderator' kan bovendien deelnemers inspireren en uitdagen om nieuwe inzichten te verwerven. De benodigde competenties zijn niet anders dan de kerncompetenties van goede docenten, maar omdat het medium anders is, worden de vaardigheden anders ingezet (Filius, 2012). Er zijn aanwijzingen dat docenten die online begeleiding geven hechter betrokken zijn bij de studenten en hun afstandsstudenten beter kennen dan in de fysieke les (Surf, 2018; Mill in Ruzmetova, 2018).

1.2.5 Balans

Online onderwijs en begeleiding bieden dus veel mogelijkheden, maar het kan een uitdaging zijn om online betrokkenheid te creëren. Vanaf 2020 is er naar aanleiding van corona veel geschreven over ervaringen van studenten en docenten met online onderwijs. Online onderwijs dat synchrone en asynchrone leeractiviteiten biedt, maakt de studie aantrekkelijker en toegankelijker voor studenten die naast hun baan studeren, of naast hun studie andere verantwoordelijkheden hebben (FutureLearn, 2022). Ervaringen met onderwijs in de coronacrisis leren ook dat een groot deel van de lessen online gegeven kan worden, maar dat fysiek samenzijn en sociale interactie wel essentiële onderdelen van de onderwijsbeleving vormen (Juist en Stuijver, 2022). Online onderwijs biedt weliswaar rijkere leermogelijkheden, plus het voordeel dat je niet ergens op een bepaalde tijd of plaats hoeft te zijn, maar er bestaan zorgen over onder andere het menselijk contact (Rathenau Instituut, 2022). Studenten misten in online onderwijs de interactiemogelijkheid met medestudenten (Inspectie van het onderwijs, 2021; Brink et al., 2021) en in de coronacrisis maakten instellingen zich zorgen over de sociale binding en het gebrek aan interactie tussen studenten onderling en tussen docenten en studenten. Mogelijk kwam dit omdat na de online les studenten vooral op zichzelf waren teruggeworpen, wat kon leiden tot eenzaamheid.

Hoe dan ook is er na corona veel aan het veranderen, wat blijkt uit verschillende rapporten over de toekomst van het onderwijs. Onderwijs zal niet meer alleen plaatsvinden op locatie, maar steeds meer in blended vorm. Er is

toename van afstandsleren waardoor meer flexibiliteit wordt geboden (Surf, 2023; Toekomst van Onderwijs en Wetenschap, 2023).

Overigens zijn in andere sectoren positieve ervaringen met de mogelijkheden van online werken. In het jongerenwerk probeert men steeds vaker aan te sluiten bij de leefwereld van jongeren door als jongerenwerker online toegankelijk en vindbaar te zijn voor alle jongeren die ondersteuning nodig hebben (Todorovic et al., 2023). Na online opvoedingsondersteuning via de chat blijken ouders meer zelfvertrouwen te hebben. De attitude van ouders wordt gunstig beïnvloed door blended ondersteuning (Nieuwboer, 2014). De Nederlandse Patiënten Federatie (2020) stelt vast dat een afwisseling van fysieke en online consulten een goede manier is om zorg te krijgen.

Het is van belang ook in het onderwijs onderzoek te blijven doen naar een nieuwe balans met betrekking tot online en fysieke contacten. Verschillende omgevingen kunnen daarbij gecombineerd worden. Last (2022) noemt als voorbeelden de campus, praktijkomgevingen (bijvoorbeeld de stad) en de thuisomgeving (zelfstudie en peer learning). In en vlak na de coronacrisis is er veel onderzoek gedaan naar aspecten van 'blended learning'. Blended Learning is een doordachte, doelgerichte en bewust ontworpen mix van face-to-face en online onderwijsactiviteiten en leermaterialen waarbij verschillende instructie- en werkvormen worden gemixt, synchroon en asynchroon leren, leermaterialen en technieken. Een goede 'blend' is er een waarin deze leeractiviteiten elkaar wederzijds versterken (Last, 2022). Een mix van begeleidingsvormen maakt het onderwijs bovendien interessanter (Surf, 2018).

1.3 Relevantie

In het huidige onderzoek is expliciete aandacht geschonken aan mogelijkheden voor 24/7 online ontmoeting. Na de coronacrisis met de toevoeging dat studenten vanuit de online omgeving op zoek kunnen gaan naar de door hen gewenste mix van fysieke en online meetings, in overleg met groep en docent. Door deelname van studenten die te maken hebben met diverse persoonlijke omstandigheden, beperkingen, zorgtaken of werk draagt de aanpak bij aan inclusie. Meer studenten kunnen dan deelnemen aan het onderwijs en dit eigentijds, tijd- en plaatsonafhankelijk combineren met hun persoonlijke omstandigheden. Door gelegenheid tot ontmoeting en contact draagt het initiatief bij aan hun welzijn.

Daarnaast sluit het onderzoek aan bij flexibilisering als speerpunt van de Hogeschool van Amsterdam. Kerngedachte is dat een student die meer eigenaarschap ervaart, succesvoller is, het onderwijs als inclusiever ervaart en ook wendbaarder zal zijn op de arbeidsmarkt. Bij de vormgeving van het onderwijs spelen de verschillen tussen studenten in interesses, ervaring, omstandigheden, leerstrategie, en behoefte aan uitdaging een belangrijke rol (Hogeschool van Amsterdam, 2020).

1.4 Doel

In dit onderzoek worden de bevindingen gepresenteerd van twee jaar lang onderzoek doen naar het gebruik van online leer ontmoetingsruimtes ('afstudeercafé's') die 24/7 beschikbaar waren voor studenten in de afstudeerfase, zowel reguliere studenten als langstudeerders. Het doel van dit onderzoek is het in kaart brengen van ervaringen van zowel studenten als docenten met de nieuwe aanpak, met als belangrijke elementen: veel keuzevrijheid om een optimale mix fysiek/online te realiseren, 24/7 ontmoetingsgelegenheid via chat en videocall, gelegenheid voor online peerfeedback, het gebruik van vaste meetings, en een docent als online coach. In kaart gebracht zijn: (1) belemmeringen die studenten ervaren; (2) de daaruit volgende behoeftes; (3) ervaringen van studenten met de nieuwe 24/7 aanpak; (4) ervaringen van docenten met de nieuwe aanpak en (5) inspectie van Team analytics met betrekking tot de uitgewisselde boodschappen via chats.

2 Methoden

2.1 Actieonderzoek

Het onderzoek is samen met studenten en collega's gedaan. 424 deelnemers zijn betrokken geweest. Gedurende het onderzoek zijn activiteiten in de online leer-ontmoetingsruimte doorlopend gebruikt voor het verzamelen van data. Actieonderzoek is een aanpak voor praktijkgericht onderzoek waarbij actie en onderzoek gecombineerd worden. Het doel is nieuwe kennis ontwikkelen en tegelijkertijd de praktijk verbeteren. Daarvoor wordt kennis opgedaan in en met de praktijk, in plaats van voor en over de praktijk (Van der Zouwen, 2022). Actieonderzoek heeft volgens Migchelbrink (2018) een veranderdoel, een professionaliseringsdoel en een kennisdoel, en levert iets op voor de betrokkenen. In het Comenius Teaching Fellow onderzoek is het doel ten eerste om samen met studenten en collega's een situatie te veranderen. Veel langstudeerders bevinden zich in een geïsoleerde positie en reguliere afstudeerders hebben te maken met werk en andere persoonlijke omstandigheden. Voor beide groepen is de combinatie met fysieke bijeenkomsten niet altijd haalbaar waardoor uitval en vertraging op de loer ligt. Het gaat ten tweede om professionaliseren, want de kennis die opgedaan wordt met de manier van werken in het onderzoek gebeurt samen met collega's en studenten. Collega's hebben samengewerkt en elkaar advies gegeven in deze innovatie. Ten derde zijn verschillende soorten kennis verzameld over online ontmoeting als basis voor online leren. Hierbij is ook gekeken naar onderzoeken die verschenen zijn naar aanleiding van de coronacrisis en de plek die online onderwijs inneemt in de discussie over het belang van interactie. Ten slotte is het prototype van het ontwerp dat opgeleverd werd na de eerste pilot doorontwikkeld en geschikt gemaakt voor verschillende varianten. De 24/7 bereikbare online leer-ontmoetingsruimte, het 'afstudeercafé', is met andere groepen in andere contexten en andere docenten uitgetoetst. Hiermee kunnen studenten en docenten van de Faculteit Onderwijs en Opvoeding en mogelijk ook daarbuiten, hun voordeel doen.

2.2 Participanten

De participanten zijn studenten en docenten van de opleidingen master en bachelor pedagogiek van de Hogeschool van Amsterdam. Vijf varianten (bachelor langstudeerders, bachelor gemixte groep, bachelor regulier, master langstudeerders, master regulier) zijn gevolgd. In het onderzoek participeerden 424 deelnemers (355 studenten en 69 docenten). De groepen functioneerden online en hadden een eigen omgevingen binnen Teams (tegel genoemd). Binnen 24 Teamstegels functioneerden over twee schooljaren 83 studentgroepen, en een docentengroep. 235 respondenten (190 studenten en 45 docenten) deelden hun ervaringen met de nieuwe aanpak. Per instrument en groep zijn de deelnemers en respondenten verantwoord in tabel 1 (overzicht participanten). De grootste variant betreft de bachelor afstudeerders regulier, omdat in deze grote opleiding de nieuwe aanpak geïmplementeerd heeft.

Varianten 2021-2022 en 2022-2023	Aantal participanten	Respons open vragenlijst	Respons vragenlijst lectoraat	Interviews	Casus	Aantal geslaagd, bezig, afgehaakt
Bachelor regulier 2021-2022	139	38 (27%)	34 (24%)	nvt		89%
Bachelor regulier 2022-2023	148	39 (26%)	nvt	nvt		80%
Bachelor gemixt regulier en langstudeerder 2021-2022	13	nvt	nvt	11		11 geslaagd, 2 nog bezig
Bachelor doorlopend langstudeerder 2021-2023	17	11	nvt	9		10 geslaagd, 2 gestopt, 2 moeizaam, 5 bezig
Master regulier 2021-2022	6	2	nvt	3		4 geslaagd, 1 gestopt 1 bezig

Master doorlopend langstudeerders (21 afstuderen, 11 coachen) 2021-2023	32	23	nvt	17		Afstuderen: 16 van 21 geslaagd, 1 gestopt, 2 moeizaam, 2 bezig Coachen: 4 bezig, 2 moeizaam, 4 uitgeschreven, 1 klaar
Docenten bachelor regulier 2021-2022	38	15	nvt	nvt		
Docenten bachelor regulier 2022-2023	32	20	nvt	nvt	2	
Docenten master regulier 2021-2022	2	1	nvt	1		
Docenten master langstudeerders 2021-2023	2	1	nvt	1		
Docenten bachelor langstudeerders 2021-2023	2	nvt	nvt	2	2	
Docenten gemixte groep 2021-2022	3	nvt	nvt	2		

Tabel 1 Participanten en respons

2.3 Werkwijze

Om te weten te komen of en hoe online ontmoeting betrokkenheid gerealiseerd kan worden is aan de Digitale Leer Omgeving (Brightspace), die gebruikt wordt voor het ordenen van lesmateriaal, een communicatieomgeving, in ons geval (Microsoft) Teams gekoppeld (het afstudeercafé). Daardoor hebben studenten 24/7 de mogelijkheid tot laagdrempelig communiceren. Alle deelnemende groepen hebben vier tot tien deelnemers, een docent als coach/moderator en een 'Teamstegel' om online te komen. Binnen een tegel is een algemeen kanaal voor de hele groep en verder kunnen themakanalen, groepskanalen of privékanalen worden aangemaakt. In alle kanalen is mogelijkheid voor 24/7 online ontmoeting door laagdrempelige chat of videocall. Ervaringen en kennis kunnen daardoor snel en gemakkelijk gedeeld worden. Er zijn vaste wekelijkse meetings online en de groepen kunnen in overleg met docent en medestudenten kiezen voor fysieke aanvullingen. In de online (Teams) leer-ontmoetingsruimte (door veel studenten genoemd het 'afstudeercafé') vindt uitwisseling van berichten en documenten plaats. In de meetings is een uitgebreide check in, is ruimte voor social talk, wordt uitleg of instructie gegeven, worden afspraken gemaakt, wordt feedback uitgewisseld, gediscussieerd en verdiept. In privékanalen kan apart met een medestudent of docent van gedachten worden gewisseld of bijgepraat. Buiten de meetings worden de chats in verschillende kanalen gebruikt voor uitwisseling. De online ontmoeting en uitwisseling worden in dit onderzoek dus uitgebreid gefaciliteerd, waarbij studenten voor fysieke aanvullingen kunnen kiezen met medestudenten en/of docent. De docent heeft een rol als coach, is uitnodigend en verbindend en stimuleert uitwisseling van feedback en online samenwerken.

2.4 Dataverzameling

De aanpak verschilde per variant. Bij de onderzochte variant bachelor pedagogiek en de variant gemixte groep (langstudeerders en regulier) is vanwege eerdere positieve bevindingen in de pilot een online afstudeertraject inmiddels geïmplementeerd, maar kunnen studenten in overleg kiezen voor fysieke meetings of aanvullingen. Wel is de basis voor communicatie online. Verreweg de meeste groepen in deze variant kozen voor online meetings. Sommige groepen kozen een mix, met de meeste bijeenkomsten online. Aan de studenten is steeds eerst gevraagd of zij de bijeenkomsten fysiek of online hebben gevolgd. Daarvan noemde één student volledig

fysieke begeleiding. Deze kan enkele vragen dus niet beantwoorden. Eén noemde de bijeenkomsten 50/50. Elf studenten hadden vrijwel helemaal online les gehad met één of twee bijeenkomsten fysiek (meestal een startmeeting en de eindpresentatie). Drie studenten meldden 3 tot 4 bijeenkomsten fysiek, de rest van de lessen online. 23 van de 39 studenten hebben volledig online onderwijs gevolgd. Op één na kunnen alle bachelor respondenten dus de vragen over online betrokkenheid en samenwerken beantwoorden. De variant master regulier heeft alleen gebruik gemaakt van online bijeenkomsten, evenals de varianten bachelor en master langstudeerders. Aan deze studenten is gevraagd op welke manier zij hun afstudeertraject willen vormgeven en hoe zij gebruik willen maken van de online leer-ontmoetingsruimte (groepsmeetings, aanvullende fysieke meetings, peerfeedback, privekanaal). Zij kozen op een enkele uitzondering na voor online meetings. In de groep langstudeerders master zijn ook studenten opgenomen die werden gecoacht met betrekking tot een planning om openstaande vakken in te halen voor ze aan het afstuderen zouden beginnen. De aantallen studenten zijn per variant te vinden in tabel 1.

2.4.1 Studenten

Vragenlijsten

Aan alle deelnemende studenten in de vijf varianten is gevraagd of zij open vragenlijsten willen invullen met vragen over belemmeringen en behoeftes. Er is een risico genomen met de open vragenlijsten omdat deze nogal uitgebreid waren. Er is daarom een beroep gedaan op de hulp en goodwill van de studenten: dit is nieuw, we hebben jullie ervaringen nodig. Ook is een incentive toegezegd. De antwoorden zijn uitgebreid gegeven. De respons was 27% (21-22) en 26% (22-23). De respons is te lezen in tabel 1. Er is gevraagd naar ervaringen met de nieuwe aanpak: motivatie en deelname, online socialisatie, uitwisseling van informatie, kennisconstructie en ontwikkeling, gebaseerd op het uit het afstandsonderwijs afkomstige Vijfstadiamodel van Salmon (2013). Er werden vragen gesteld als: In hoeverre heb jij je medestudenten leren kennen tijdens het online afstudeertraject? In hoeverre heb je behoefte aan fysieke aanvullingen op de online meetings? Hebben jullie als groep, met of zonder docent, een of meer fysieke bijeenkomsten gerealiseerd? In hoeverre geven jij en je medestudenten in je begeleidingsgroepje elkaar steun tijdens dit traject?

Bij de variant bachelor reguliere afstudeerders is in 2021-2022 bovendien een gevalideerde vragenlijst verspreid (Van Diepen en Elffers, 2019). De respons was 24%. In het model dat ten grondslag ligt aan het meetinstrument wordt in kaart gebracht in hoeverre studentbetrokkenheid wordt beïnvloed door de ervaren aansluiting van studenten met verschillende aspecten. De ervaren aansluiting leidt ertoe dat een student zich al dan niet betrokken voelt en gedraagt. Voor dit onderzoek is de ervaren aansluiting met de volgende vijf aspecten in kaart gebracht: (1) met het onderwijsprogramma (5 items, bijvoorbeeld “De meeste lessen vind ik interessant”); met studenten (4 items, bijvoorbeeld “Ik kan het goed vinden met mijn medestudenten”); met docenten sociaal (5 items, bijvoorbeeld “Ik heb een prettig contact met de docenten”); met docent inhoudelijk (5 items, bijvoorbeeld “De instructie van de docenten is voor mij duidelijk”) en met de beroepspraktijk waarvoor studenten worden opgeleid (5 items, bijvoorbeeld “Het werk waarvoor ik word opgeleid motiveert mij om mijn opleiding af te maken”). De vragen worden gesteld op een 5-punts Likert schaal (1 = zeer oneens; 2 = oneens; 3 = neutraal; 4 = eens; 5 = zeer mee eens) (Van Diepen & Elffers, 2019).

Interviews

Ook zijn interviews afgenomen met studenten. Iedereen werd voor een gesprek uitgenodigd. In de interviews is ingegaan op dezelfde thema's als in de vragenlijst: belemmeringen, behoeftes en ervaringen met de 24/7 aanpak. De vragen werden neutraal geformuleerd. De open vragenlijsten werden na bijstelling verschillende malen aangeboden en ingevuld (tabel 1). Door gebruik te maken van een interviewleidraad is ervoor gezorgd dat de basis van de interviews overeenkwam, maar er is wel gelet op de specifieke situatie van de respondenten. Zo was een respondent gespannen en is er langer de tijd genomen. Ook is gebruik gemaakt van interviewtechnieken zoals doorvragen en samenvatten (Baarda, 2020). Bij langstudeerders die soms persoonlijke ervaringen vertellen is de houding van de interviewer erg belangrijk. Omdat er veel oprechte interesse was in hun verhaal hebben de meeste studenten ook open verteld over hun belemmeringen en ervaringen. In tabel 1 is te zien met hoeveel studenten een gesprek is gevoerd.

2.4.2 Docenten

Vragenlijsten

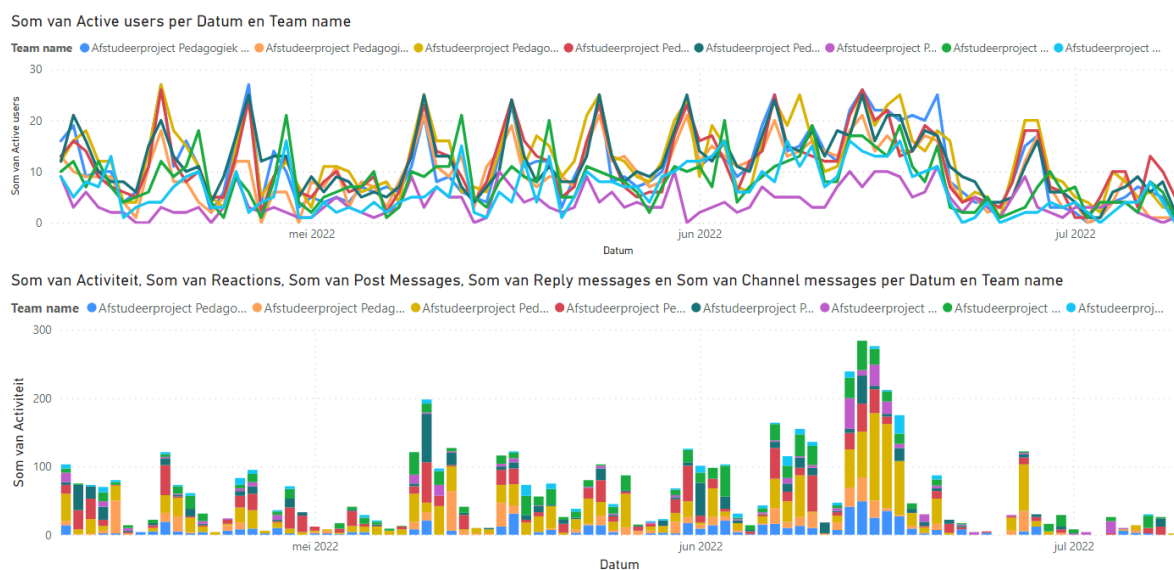
Aan alle docenten is gevraagd om open vragenlijsten in te vullen over dezelfde topics als de studenten. Er is gevraagd welke belemmeringen en behoeftes zij hebben waargenomen bij hun studenten. Daarnaast is ingegaan op hun ervaringen als docent die online werkt. Hoe hebben zij hun rol bij de nieuwe aanpak ervaren? Hebben zij betrokkenheid ervaren bij de studenten? In hoeverre voelden de docenten zich betrokken bij hun studenten en de afstudeeropdracht? Hoe hebben zij geprobeerd hun studenten online te motiveren?

Interviews/casus

Er zijn er enkele aanvullende interviews gehouden met docenten als hun antwoorden vragen opriepen, zoals: kan je toelichten wat je bedoelt als je zegt dat het voor jou moeilijk is om online goed contact te hebben? Ook hebben een paar docenten een casus gepresenteerd met betrekking tot hun werkwijze, zoals een casus over de autonomie van een groep bij het kiezen van de werkwijze.

2.4.3 Teams Analytics

Ten slotte is verkennend via Teams Analytics bestudeerd hoeveel activiteiten online plaatsvonden in de verschillende groepen en welk type boodschappen geplaatst werden. De Teams analytics zijn op beperkte schaal geanalyseerd. Met behulp van een dashboard kon per tegel het aantal messages en replies worden vastgesteld per gekozen periode (afbeelding 2). Daardoor konden verschillen tussen tegels worden vastgesteld. Omdat het aantal groepen groot was (83 binnen 24 tegels) is vervolgens inhoudelijk naar enkele heel verschillende groepen gekeken namelijk een met meer en een met veel minder interactie. Daarnaast zijn volledig anoniem in enkele groepen in een bepaalde periode chats gecodeerd, waarvan een groep met minder en een groep met meer activiteiten is genomen.

Afbeelding 2 In deze geanonimiseerde cumulatieve grafiek 11-4-22 tot 10-7-22 is resp. het aantal gebruikers en activiteiten te zien van alle afstudeertegels (139 studenten, 28 docenten, 8 tegels, 35 groepen). Door met de cursor te bewegen kan per dag het aantal activiteiten en users bekeken worden per tegel.

2.5 Data-analyse

De analyses zijn besproken met critical friends. Steeds is geprobeerd op zoek te gaan naar nieuwe bevindingen. Dit was een uitdaging aangezien veel resultaten in dezelfde richting wijzen en het bovendien verschillende groepen betreft.

2.5.1 Studenten

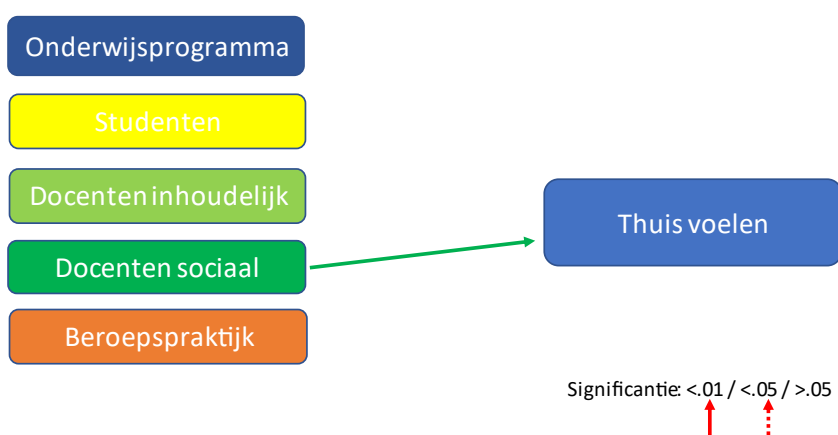
Alle deelnemers in alle varianten zijn uitgenodigd hun ervaringen te delen. In iedere variant zijn interviews gehouden, behalve bij de bachelor reguliere studenten, waar de open vragenlijsten een enorme hoeveelheid kwalitatieve data opleverden. Bovendien bleek bij de andere varianten dat de resultaten van de interviews en open vragenlijsten in dezelfde richting wijzen.

De open vragenlijsten en interviews leverden dus veel rijke informatie op. Veel data konden deductief worden herleid tot de vijf stadia van Salmon (2013). Maar ook is inductief gecodeerd, waarbij werd gekeken of er mogelijk sprake was van nieuwe inzichten (Boei6je & Bleijenbergh, 2023). Er is thematisch gecodeerd. Bij ervaren belemmeringen in de studieloopbaan waren de hoofdcodes persoonlijk, sociaal en studiegerelateerd. Subcodes waren bijvoorbeeld ziekte, mantelzorg, depressie, eenzaamheid, gebrek aan studievaardigheden. De ervaren behoeftes tijdens de studie zijn ook teruggebracht naar de hoofdcodes persoonlijk, sociaal en studiegerelateerd. Subcodes waren bijvoorbeeld behoefte aan vast contactpunt, benaderd worden, hulp bij de studie. Ervaringen met de nieuwe aanpak zijn gecodeerd op de hoofdcodes toegankelijkheid, online socialisatie, informatie-uitwisseling, kennisconstructie en ontwikkeling. Subcodes waren bijvoorbeeld laagdrempeligheid, contacten met medestudenten en de opleiding, online delen van kennis en feedback, het komen tot vertrouwen, zelfregulatie en reflectie op de ontwikkeling. Inductief kwam bijvoorbeeld schaamte naar voren bij vertraging, motivatie door het online zien werken van medestudenten en angst voor de toekomst na de studie.

Bij de gevalideerde vragenlijst is op basis van de data in kaart gebracht hoeverre verschillende factoren invloed hebben op de betrokkenheid. Ondanks de relatief geringe respons was het mogelijk enkele analyses uit te voeren. Cronbach's Alfa bedraagt voor emotionele betrokkenheid ('belonging') .844, voor emotionele betrokkenheid (waarde hechten) .862, en voor gedragsmatige betrokkenheid (intra curriculaire) .864. De gemiddelde scores op deze factoren zijn positief. Er konden enkele analyses worden uitgevoerd. Zo is een van de dimensies van emotionele betrokkenheid het zich thuis voelen. Uit een regressieanalyse blijkt dat het totale model (dus de vijf schalen) 79% van de variantie in thuis voelen verklaart (afbeelding 3). Uit dezelfde analyse blijkt dat er één schaal is die individueel een significante bijdrage levert aan 'thuisvoelen', namelijk de mate waarin studenten aansluiting of binding ervaren met de sociale kant van docenten (ofwel de mate waarin ze docenten aardig vinden).

Ervaren aansluiting/ binding met...

Significantie: <.01 / <.05 / >.05

Dit model verklaart 79 % van de variantie in thuisvoelen

Afbeelding 3 Invloed op thuis voelen

2.5.2 Docenten

Bij docenten zijn de antwoorden in de vragenlijsten en in de interviews op dezelfde thema's als bij studenten gecodeerd. In kaart gebracht zijn de door hen geconstateerde belemmeringen en behoeftes bij studenten, en in hoeverre zij hun studenten betrokken vonden tijdens de trajecten. Ook is gevraagd naar de rol van de docenten. Betrokkenheid bij studenten, bij collega's en bij de afstudeeropdracht zijn als hoofdcodes genomen. Hierbij is gekeken naar ervaringen met contact opbouwen, interactie met studenten en overleg met collega's, zoals ondersteuning bij de nieuwe vaardigheden en uitwisseling van tips en kennis. Inductief zijn codes gevonden als bijvoorbeeld bevorderen van vertrouwen online, angst voor verarming van contacten, trots op, maar ook onzekerheid met de nieuwe manier van werken. De casus zijn als verdieping gepresenteerd.

2.5.3 Teams Analytics

Het zou een onderzoek apart zijn om alle duizenden boodschappen te analyseren in de 24 tegels. Toch is geprobeerd een indicatie te krijgen van het type boodschappen dat verstuurd wordt. Het is onmogelijk dit voor alle tegels te doen. De Teams Analytics zijn sinds dit mogelijk is, in samenwerking met ICT van HvA in Power BI veiliggesteld en aantallen activiteiten en users bekeken per tegel. Daarna is bij een hoger scorende en een lager scorende Teamsomgeving gekeken welk type boodschappen er verstuurd werden. Deze bleken in te delen in drie categorieën, namelijk organisatorisch (ik ben later), inhoudelijk (kan iemand naar mijn codering kijken) en sociaal (sterkte en beterschap). De boodschappen zijn geturfd in de periode november 2021 tot februari 2022. Dit leverde informatie op over de verschillen tussen enkele groepen met betrekking tot het gebruik van de chat. Hieronder is een voorbeeld te zien van een codering bij een langstudeergroep.

Twee studenten:

Z Wat goed dat je je opdrachtgever gesproken hebt! Klinkt alsof je goede stappen hebt

genomen. Relatie, uitwisselen ervaringen, bemoediging (Door 1 leuk gevonden)

X Het voelt zeker als een goede stap. Mag wel meer!

2.6 Kwaliteitsmaatregelen

Er is rekening gehouden met betrouwbaarheid en validiteit. Er is uitgebreid literatuuronderzoek verricht en alles is zorgvuldig gedocumenteerd. Critical friends zijn geraadpleegd en collega's hebben meegedacht over belangrijke thema's zoals de vraag hoe vaak je langstudeerders blijft benaderen en wat de consequenties zijn van deelname in de chat voor de docent bij de nieuwe 24/7 aanpak. Er zijn medecodeurs betrokken geweest in elke variant. Bij het coderen van een chatwisseling heeft dit geleid tot het sterker letten op de band met 'coachstudenten'. Er is rekening gehouden met de belangen van de respondenten (anonimiteit, informed consents, memberchecks). Verder is een logboek is bijgehouden en zijn extern enkele experts van andere onderwijsinstellingen en contacten via het Comeniusnetwerk betrokken geweest bij het bespreken van discussiepunten en aanbevelingen.

3 Resultaten

De interviews en vragenlijsten hebben een enorme rijkdom aan kwalitatieve gegevens opgeleverd. In dit artikel zijn deze bevindingen niet apart weergegeven, omdat het allemaal kwalitatieve informatie was.

3.1 Studenten²

3.1.1 Belemmeringen

Langstudeerders, zowel master als bachelor, voelen zich overbelast door de combinatie van studie met werken, mantelzorg of andere omstandigheden. Een intensieve en verantwoordelijke baan en de zorg voor een gezin werden door masters vaak genoemd. Functiebeperking en ziekte werden ook genoemd evenals faalangst en depressie. Langstudeerders voelen zich regelmatig eenzaam en soms is er sprake van schaamte.

“Vooral door mijn verleden en depressieve klachten.”

“Vooral door mijn omgeving voel ik enorm veel druk en komt de schaamte heel erg naar boven, omdat er constant wordt gevraagd hoe het met de studie gaat.”

“De zorg en verantwoordelijkheid voor ouders en broertjes/zusjes.”

“Een gewelddadige relatie.”

“Soms was het frustrerend om lang te doen over iets wat ik niet zozeer moeilijk vind. Heeft te maken met (diagnose).”

“Combinatie van studie met: werk, gezin met 2 jonge kinderen (waarvan 1 veelvuldig ziek), ziekte. Veel steun van omgeving, maar overbelasting (zowel van mezelf als gezinsleden) in de piekperiode belemmeren ook inhoudelijke flow. Schuldgevoel richting partner/kinderen ivm afwezigheid.”

Reguliere studenten in de varianten master en bachelor regulier hebben ook vaak te maken met belemmeringen. Zij werken en daarnaast zegt 84% van de bachelor studenten te kampen met omstandigheden die hun welzijn beïnvloeden.

“Door de combinatie van gezin, werk en studie lukte het me in de avond niet om te studeren.”

“Zo werkte ik ook vaak in het weekend of soms in de nacht door.”

“Ik vind online en onderwijs een zeer prettige manier van werken. Zelf ben ik mantelzorger en heb ik zelf gezondheidsproblemen, dus dit kwam goed uit”

3.1.2 Behoeftes

Met betrekking tot behoeftes blijkt dat vooral in de varianten langstudeerders master en bachelor de studenten liefst een vaste contactpersoon hebben en een luisterend oor zonder oordeel over de vertraging.

“Ik voelde me in eerste instantie onzeker in mijn kunnen, omdat ik de studie niet binnen de tijd kon afronden. De introductie van het afstudeercafé was al zo prettig en zonder oordeel waardoor ik dat stukje naast me neer kon leggen.”

Bachelorstudenten noemen behoefte aan sociaal emotionele ondersteuning en echte interesse van de docent. 63% van de bachelorstudenten rapporteert studiegerelateerde problemen. Deze studenten hebben behoefte aan oplossingsgerichte feedback, en ondersteuning bij plannen en schrijf- en onderzoeksvaardigheden.

90% van de langstuderende masterstudenten melden vooral blokkades bij het schrijven en moeite met plannen, veroorzaakt door hun persoonlijke omstandigheden. Langstudeerders master en bachelor waarderen een omgeving waar ze snel en makkelijk online kunnen aanschuiven, en een coach die deze omgeving op een positieve

manier coacht en oplossingsgericht is. Hier hebben ze behoefte aan omdat hun motivatie door alle belemmeringen gering is. Ze hebben behoefte aan een docent die niet oordeelt en snel reageert. Ze hebben veel behoefte aan het ontmoeten van medestudenten.

In alle varianten melden studenten behoefte aan mogelijkheden om afstuderen en werk te kunnen combineren. Zij noemen in dit verband efficiëntie, plaatsonafhankelijk deelnemen, laagdrempelig delen, en tijdswinst. In de gemixte variant valt op dat studenten echt behoefte hadden aan laagdrempelig contact. Als een van de eerste groepen die de nieuwe aanpak uitprobeerden gaven deze studenten aan dat het verschil met de oude manier van afstuderen enorm is als je kijkt naar de contactmogelijkheden en efficiëntie.

“Heel fijn! Het scheelt reistijd. En als je zoveel aan je hoofd hebt kan je die tijd echt goed gebruiken.”

“Fijn in online groepen te werken. De vaste bijeenkomsten hebben geholpen, toch blijf je daardoor komen, je kunt fijn luisteren naar je groep, en feedback geven, dus als je niets deelt heb je toch contacten. Ander voordeel is ik hoef niet te reizen en kan zo naar mijn werk.”

“Het is erg goed te combineren. Ikzelf heb regelmatig ziekenhuisbezoeken. Hierdoor kon ik gewoon mijn afstudeerproject afronden! Als het fysiek was, was het mij niet gelukt.”

3.1.3 Ervaringen

Aan de hand van de vijf stadia van Salmon zijn de ervaringen in kaart gebracht.

Toegankelijkheid/motivatie

In de varianten bachelor en master langstudeerders, de gemixte groep bachelor en de variant master regulier vonden alle bijeenkomsten online plaats. In de variant bachelor reguliere afstudeerders rapporteerden twee van de 38 respondenten fysieke lessen te hebben gehad. In het tweede jaar was dit van de 39 respondenten één student. Alle overigen hebben online begeleiding gehad, waarvan een derde deel enkele fysieke bijeenkomst(en) had gehad voor presentaties.

Verreweg de meeste studenten in alle varianten waarderen positief dat zij door tijd- en plaatsonafhankelijk aanschuiven in het online afstudeercafé elkaar laagdrempelig kunnen ontmoeten. Teams vinden ze een prettige en toegankelijke omgeving. Gevraagd naar de optimale mix fysiek/online blijkt dat het grootste deel van de studenten in alle varianten voorkeur heeft voor online bijeenkomsten. In de grootste variant, bachelor regulier was dit in het eerste jaar 92% en in het tweede jaar 85%. 43% van de bachelor studenten in jaar 2021-2022 en 15% in jaar 2022-2023 noemt daarbij wel een of meer fysieke aanvullingen te willen. Enkele studenten willen echt liever alleen fysieke lessen en melden de online omgeving onpersoonlijk te vinden.

“Soms lastig als je thuis woont, en met andere mensen om je heen te maken hebt.”

“Ik had het liever niet online gehad, het voelde erg afstandelijk.”

Bijna de helft van de master langstudeerdersgroep en bijna alle bachelorstudenten uit de langstudeerdersgroep willen ook fysieke aanvullingen. Zij gaven aan het liefst eenmaal per maand bij elkaar te komen. Het bleek echter dat de georganiseerde fysieke bijeenkomsten nauwelijks bezocht werden, door dezelfde persoonlijke omstandigheden als waardoor ze eerder al vertraging opliepen. In de variant bachelor regulier bleek dat reguliere studenten die veelal werken, vooral efficiënt willen studeren en zo min mogelijk reistijd verliezen, waardoor online studeren een uitkomst is. Ze melden dat studeren online gemakkelijk kan door simpelweg de laptop of telefoon aan te zetten.

“Reizen en dergelijke kost ook veel tijd. Tijd die ik beter kan investeren in het afstudeerproject zelf dus om vanuit de gewenste plek deel te nemen, verlies je geen tijd.”

"Laagdrempelig, een chat voor tussendoor, makkelijker te combineren met werk op dezelfde dag, geen reistijd."

"Ik heb voornamelijk online deelgenomen aan het afstudeertraject en ik heb dit als zeer positief ervaren. Het online aspect bood mij enkele voordelen, zoals efficiëntere feedback op mijn aangeleverde onderzoeksschakels en snellere beantwoording van mijn vragen. Het gaf me het gevoel dat ik directer contact had met mijn begeleider. Daarnaast bood het online traject flexibiliteit in mijn planning en kon ik op mijn eigen tempo werken en tussendoor ook snelle aantekeningen maken op mijn laptop."

Er waren ook masterstudenten die alleen deelnamen aan coaching. Opvallend is dat deze groep moeilijk te bereiken is maar toch aangeeft iets te hebben aan de wetenschap dat dit aanbod er is.

"Ik wil graag helpen, misschien over hoe het café wel zorgde dat ik aangehaakt bleef maar wat het kantelpunt was om weer echt producten af te maken."

"Ik hoop enorm dat het niet te veel tekst is, ik wilde zo goed mogelijk antwoord geven. Heel veel succes met het vervolg van dit onderzoek. Hoewel ik geen studiepunt heb behaald voelt het toch alsof ik grote stappen heb gezet dit jaar. En daar ben ik jullie heel dankbaar voor."

Sommigen geven aan dat het café aanzet tot actie. Ook wordt regelmatig gezegd dat het beter zou zijn als de lessen fysiek zijn, terwijl ze zelf tegelijkertijd ook constateren dat dit niet heeft gewerkt in hun situatie.

"Nou fysiek vind ik eigenlijk prettiger. Maar, ik merk hoe druk het is. En zoals nu, online gaat snel. Binnen twee minuten had ik jullie gevonden."

"Nou dit is al fijn, dit helpt ook al jullie weer even te spreken."

"De keren die ik ben aangesloten bij de coaching hebben er voor gezorgd dat ik mijn PPO verslag heb geschreven. Dit heb ik gedaan na de cafés (want dan zit je er lekker in) en door af te spreken met een medestudent die ik leerde kennen in het coachcafé."

Online socialisatie

Door online meetings en chats werden studenten in staat gesteld contact te leggen met medestudenten en docenten. Studenten voelen zich gesteund door het delen van ervaringen, zowel sociaal als studiegerelateerd.

"Tijdens mijn traject had ik behoefte aan gesprekken met mijn medestudenten. Ook al was dat praten over koetjes of kalfjes en niet over school. Dit bracht mij even tot rust en zo kon ik op een gegeven moment het breder plaatje bekijken en hoe ik dat verder kon oplossen."

"Ik had het gevoel dat mijn hele klas het in één keer gehaald had en ik de enige was die nog bezig was. Zodra lessen zijn afgelopen heb je als hogerejaars eigenlijk geen contact meer met medestudenten. Het café liet ineens zien dat er veel meer studenten in hetzelfde schuitje zaten"

In alle varianten voelt het overgrote deel van de studenten zich betrokken. Studenten melden vriendschappen te sluiten en elkaar te bemoedigen.

"Veel, het bij elkaar afspreken, elkaars stukken kunnen bekijken en feedback vragen en krijgen op je stukken. Ik heb zo zelfs mijn ppo proefgedraaid via Teams. Ook om de techniek te oefenen met video filmpje."

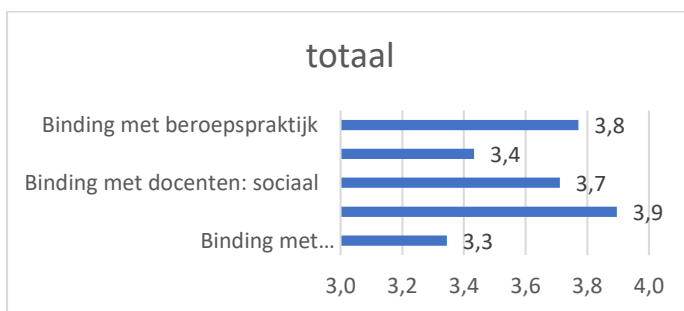
"Ontzettend veel. De aanmoedigingen, het vertrouwen in elkaar, met elkaar meelezen etc."

"We wisselen veel uit, we spreken elkaar bemoedigend toe of ondersteunen elkaar praktisch door samen te sparren of feedback te geven."

Opvallende bevindingen bij dit thema waren: online blijkt groepsgevoel te ontstaan in alle varianten, wat gunstig werkt voor de 'sense of belonging'. Schaamte vermindert hierdoor omdat studenten ontdekken dat zij niet de enige zijn met vertraging. Daarnaast geven enkele studenten in de bachelor aan bang te zijn voor wat de toekomst na het afstuderen brengt. In de groep worden contacten gelegd en is gelegenheid te praten over hun welzijn.

"Uitval zorgt ervoor dat je binding verwatert en zelden tot geen idee hebt over de stand van zaken. Met een online contact van al 5 min voel je weer de binding net als een handje hulp in nood die je wegtrekt uit een druipzand. Indien je nog een studiemaatje kunt vinden die in hetzelfde schuitje zit net als jij, kun je de studie periode nog eens opfleuren met leuke gesprekken uit het dagelijkse leven."

In de variant bachelor regulier 2021-2022 werd naast de open vragenlijst ook een gevalideerde vragenlijst uitgezet om betrokkenheid van de studenten te meten in het online afstudeertraject. De gemiddelde scores wijzen erop dat studenten in dit onderzoek positief scoren op hun inhoudelijke en sociale binding met docenten (tabel 2). Docenten hebben in hun optiek voldoende expertise en nemen de tijd voor studenten. Medestudenten worden gemiddeld aardig gevonden en studenten helpen elkaar. De ervaren aansluiting lijkt ook invloed te hebben op hun gedrag: studenten werken hard en zetten zich in en komen naar de meetings.

Tabel 2 Gemiddelde scores op ervaren aansluiting

In alle varianten bleek tevens dat groepsgevoel studenten ook online in de actieve stand brengt. Zij geven aan online te komen om te kijken wie er zijn en of er op hun post is gereageerd. Dit wordt ervaren als 'naar school gaan', en deel uit te maken van een groep.

"Ondanks wij op welk moment dan ook elkaar konden spreken via de chat en of videobellen, vond ik het fijn dat we een vaste dag hadden dat we elkaar zeker spraken. Ook al had ik in het begin niet veel aan mijn product gedaan, ik kwam wel elke week online, omdat dat mij juist moed gaf om door te gaan."

"Maar je voelt dat je aanwezig moet zijn. Ja er wordt online meer verwacht dat je actief meedoet."

"Voor mij heeft het extreem geholpen, ik had anders met de handen in het haar gezeten, nu kon het met een kind op schoot."

"Ik denk, als ik dit niet had gehad dan had ik het niet af kunnen maken. of was ik er niet ingedoken."

"Grote voordeel is dat ik makkelijk kan aanschuiven. Vanuit kantoor!"

"Zeker ook voor studenten die minder sociale contacten hebben kan dit ook wel een manier zijn om onder de mensen te zijn bijvoorbeeld."

Verder gaven langstudeerders aan dat zij eerder in isolement verkeerden en nu baat hebben bij de mogelijkheid op elk gewenst tijdstip contact te kunnen zoeken.

‘Om te weten dat ik niet alleen ben, helpt enorm. Als je langer dan 4 jaar studeert heb je geen klas meer en niet echt het gevoel of je ergens bij hoort. Voor mij maakt dit echt enorm verschil.’

“In de vorm van professionele steun, elkaar van feedback voorzien, inzichten die gedeeld worden, maar zeer zeker ook op persoonlijk gebied. Wanneer ik even in een dipje zat of in de persoonlijke sfeer iets aan de hand was kan ik dit met de groep delen. Er zijn altijd fijn en oprechte steunbetuigingen en adviezen die je krijgt van medestudenten (zonder) ze eigenlijk echt te kennen in de fysieke omgeving. Een hele bijzondere dynamiek die er digitaal is ontstaan. Dankbaar voor dit forum.”

Kennisdeling/informatie-uitwisseling

In alle varianten vinden studenten het gemakkelijk hun documenten online te delen en ze melden dat het werken in Teams hun voortgang bevordert.

“Ik vond het samenwerken en uitwisselen heel toegankelijk. De opties om te chatten of via teams elkaars stukken te lezen vond ik heel prettig en makkelijk. Het teruglezen heeft mij geholpen bij het schrijven van mijn eigen stukken”

“Positieve ervaringen. Er worden stukken van elkaar gelezen en voorzien van feedback. Er worden ideeën uitgewisseld er ontstaan mooie discussies en conversaties die je helpen bij het invulling en vormgeven van je onderzoek”

“Ik ben gemotiveerd tot samenwerken door gebruik maken van verschillende kanalen. Het was supermakkelijk hier dingen met elkaar te delen”

In de varianten reguliere studenten bachelor en master zeggen studenten dat de communicatie en samenwerking wordt bevorderd doordat er niet alleen een wekelijkse begeleiding is, maar 24/7 contact mogelijkheden. Het samenwerken online wordt als efficiënt ervaren en het geven van peerfeedback is door document delen gemakkelijk.

“Het is fijn dat je gemakkelijk samen komt, ondertussen kun je makkelijk je scherm delen om te laten zien waar je mee bezig bent. etc.”

“Als ik normaal gesproken feedback krijg, dan schrijf ik dit op en pas ik het later aan. Ik heb geleerd dat dit online niet hoeft. Je kan alle feedback gelijk verbeteren, terwijl je je scherm deelt. Hierdoor ziet je groepje dat je hun feedback serieus neemt en kunnen zij ook bevestigen dat het goed is aangepast.”

Er waren ook studenten die het niet prettig vinden online te werken en vragen te stellen.

“Nadelen zijn dat je toch minder bewust betrokken bent omdat je met andere dingen geconfronteerd wordt als je bezig bent. mail, appjes.”

“De afstand online maakt dat ik minder vragen stel, en mij minder betrokken voel.”

“Achter je laptop ben je sneller afgeleid door bijvoorbeeld een melding of de ruimte waarin je je bevindt.”

Als voordelen van deze manier van uitwisseling werden door de meeste studenten genoemd de efficiëntie en de tijdsbesparing, maar ook het werken van uit een veilige omgeving.

“Voordelen van online zijn gerichter vragen kunnen stellen.”

“Tijdsbesparing, efficiënt vergaderen op het scherm, goed orde te houden en iedereen was oplettend en deed actief mee.”

"Prima om online te werken want je wordt gedwongen actief mee te doen. Ik kan me beter concentreren."

"Ik durf meer uit mijn comfortzone te komen."

Als grootste voordeel werd het gebruik van de chat genoemd voor snelle en efficiënte communicatie.

"Het was fijn dat we bij vragen niet hoefden te wachten op de volgende bijeenkomst, maar dit gewoon in de chat konden stellen en al snel antwoord kregen hierop."

"Het is enorm belangrijk dat je met je vragen terecht kunt bij je docent, dit gaat via de chat veel gemakkelijker dan met de mail. Je kunt je vragen sneller stellen. ik krijg altijd direct van iemand een berichtje terug, De docent die ik had heeft zich het hele proces ingezet, het is dus fijn als je op de docent kunt rekenen, en het is prettiger online, want je krijgt sneller antwoord. Vroeger moest je vaak lang wachten en je mail werd soms niet beantwoord."

De ervaringen zijn echter wel erg verschillend per groep. Studenten uit de varianten gemixt en bachelor regulier, waar veel docenten (63 over twee schooljaren) begeleiders zijn geweest in de online omgeving, rapporteren dat wel de meeste, maar niet alle docenten actief zijn in de chat, terwijl studenten dit wel verwachten. Door de transparantie van Teams en de vele mogelijkheden om te communiceren weten studenten ook snel hoe de chat in andere groepen functioneert en vergelijken ze dit met elkaar. Aangezien de chat een functie is van Teams en studenten merken dat je verder komt als je sneller antwoord krijgt, wordt dit door de studenten als voorwaarde gezien om de nieuwe aanpak optimaal te laten functioneren. Studenten geven aan dat de chat erg effectief is en dat zij via de mail vroeger vaak lang op antwoord moesten wachten.

"Wat ook echt geholpen heeft is de chat. Je kon nu snel zeggen: kijk even hier of hier naar. Als het fysiek was zou dat een week duren."

"Het was fijn online in een klein groepje te werken zodat je je kan binden. Voordeel van de nieuwe online structuur is dat je door de chat verbonden blijft. De docent staat dichterbij. Het is vriendschappelijker."

"De chat is laagdrempelig om even een melding te doen of een vraag te stellen, zoals kunnen jullie even kijken, ik heb iets geplaatst."

Kennisconstructie

Ook is er gevraagd naar de opbrengst van online werken en zelfvertrouwen. Door anderen te zien werken in de meetings en via chatberichten zeggen studenten te worden gemotiveerd. Door online te komen en elkaars documenten te zien gaan studenten aan het werk. Ook is de opbrengst dat het proces sneller verloopt door de online communicatie. Vragen en antwoorden volgen elkaar sneller op dan vroeger. De vaste meetings en de mogelijkheid direct in de chat vragen te kunnen stellen leiden vooral bij langstudeerders tot meer zelfvertrouwen en het vaker ondernemen van acties, waardoor zij meer grip krijgen op de studie.

"Het was een fijne manier om andere studenten online te zien en spreken. Het stimuleert zeker tot samenwerking."

"Doordat ik any time een medestudent kon spreken, kon ik hen vertellen waar ik mee zat en ze stelden mij vragen die me aan het denken zetten. Door vaker te sparren met mijn medestudenten heeft dit mijn zelfvertrouwen een boost gegeven!"

"Ik denk dat ik meer ontvangen heb door mee te luisteren en vooral doordat mensen mij even een berichtje stuurden als ik een vraag had over praktische zaken. Had wel meer kunnen brengen maar heb niet echt de tijd gehad om inhoudelijk te kijken naar het werk van medestudenten"

"Ik vond het samenwerken en uitwisselen heel toegankelijk. De opties om te chatten of via teams elkaars stukken te lezen vond ik heel prettig en makkelijk. Het teruglezen heeft mij geholpen bij het schrijven van mijn eigen stukken"

"We hebben veel samengewerkt in de meetings. Ik heb veel tussendoor met medestudenten gewerkt. Zowel online als offline als individueel"

Ontwikkeling

Verantwoordelijkheidsgevoel voor de eigen voortgang én de voortgang van medestudenten werd door het overgrote deel van de studenten gerapporteerd, zowel bij bachelor als master. Een heel enkele student meldde niet veel behoefte te hebben aan contact maar wel iets te hebben aan de informatie in de chat. Studenten werken samen en helpen elkaar. Ze reflecteren op hun ontwikkeling.

"Ik merkte dat ik me steeds zekerder voelde in het ondersteunen en helpen van anderen"

"Tijdens het online traject ben ik er achter gekomen dat ik eigenlijk best wel een prater ben omdat ik mijn ideeën makkelijker kon delen (online les maakte het dus laagdrempeliger om jezelf te zijn). Tijdens fysiek les, nam ik dus toch wel een andere houding aan en sprak ik minder. Zo, ben ik erachter gekomen dat ik een ander kan motiveren en begeleiden (...) Kortom, de online begeleiding heeft een andere kant van mij naar boven gehaald, namelijk dat ik participierend en betrokken kan zijn."

"Meer gedisciplineerd geworden. Wat daaraan bijdroeg is dat er telkens werd gezegd 'Alle kleine stapjes helpen.' En iedereen was altijd heel blij en enthousiast voor elkaar als iemand een stapje verder was gekomen."

"Je prioriteiten zodanig vormgeven dat je voldoet aan je eigen werk bijv. het stellen van deadlines hielp. Hierdoor ging ik meer ownership tonen en werken naar de afronding."

"Als je ziet dat een ander een stap heeft gemaakt, motiveert dat je om ook een stapje te maken. Het maken van mini afspraken met elkaar, waarin je een datum afsprekt om samen te komen en dan afsprekt dat je dan een kleine stap hebt gemaakt."

Bij masterstudenten worden medestudenten ook belangrijk gevonden voor verdieping en inspiratie.

"Dit heeft in mijn optiek te maken met de laagdrempeligheid van het delen en het structureel bespreken of luisteren naar elkaar. Hierdoor ontstaat verbondenheid wat weer motiveert om verder te studeren en te willen leren van elkaar. In plaats van op afstand met elkaar studeren voelt deze werkwijze dus juist meer nabij. Sterker hierdoor spreek ik naast structureel teams contact ook weer fysiek met medestudiegenoten af. "

3.1.4 Verwachtingen van docent

Aan studenten is gevraagd wat zij docenten verwachten in online omgevingen. Er werden veel eigenschappen genoemd van docenten in het algemeen, zoals deskundig en empathisch, maar specifiek voor de online docent werd genoemd: Digitale vaardigheden, flexibel zijn, proberen online ook persoonlijk te maken (check in), actieve houding, non verbale communicatie, gedachten kunnen lezen, inactieve houding bespreekbaar maken, kunnen observeren en herkennen van (online) afwezigheid/ dagdromen, structureren van de online feedbackmomenten zodat het proces blijft lopen, online veiligheid creëren, ruimte geven aan online momenten voor onderzoeksvaardigheden, iedereen aan het woord laten, snel antwoorden op chatberichten, herkennen van online lichaamstaal, geen dingen tussen door doen, ook als docent.

“Fijn als de bijeenkomst niet langer wordt gehouden dan nodig. goed stil te staan bij iedereen en dat er ook ruimte is voor even nog een spontane vraag nadat de sessie voorbij is bijvoorbeeld. net zoals dat zou zijn als je de klas uit loopt.”

“non-verbale communicatie (door de camera zie je alleen het gezicht). Het is fijn als een docent bijvoorbeeld knikt in plaats van alleen maar staart.”

“Actieve houding, luisteren, samenvatten, om verduidelijking vragen, inleven, het opvangen van non- verbale signalen, het verbaal uitnodigen om iets te vertellen of vragen, het geven van beurten, duidelijkheid, humor, niet te veel informatie ‘afvuren’, kennis hebben van de Teams omgeving en werkwijze van in dit geval het afstudeer traject.”

“Hetzelfde als fysiek, maar dan met goede vaardigheden mbt Teams.”

“Ruimte voor eigen invulling van de les. Dat iedereen even de ruimte krijgt om zijn/haar verhaal te delen. Dat je ziet dat de docent niet andere dingen er tussen door doet.”

3.2 Docenten

Docenten hebben heel open gereageerd op de vragenlijsten en in aanvullende interviews en uitgebreide antwoorden gegeven.

3.2.1 Fysiek/online

Een heel kleine minderheid van docenten heeft moeite met de omschakeling van fysiek naar online. In het jaar 21-22 bij bachelor regulier ging dit bijvoorbeeld om een respondent die dit echt niet wilde en fysiek les gaf, en twee respondenten die twijfelden. Ook in het jaar 22-23 ging het om enkele docenten. Zij vinden het lastig te wennen aan de nieuwe aanpak waarbij de meeste meetings online plaatsvinden en vinden online werken onpersoonlijk.

“Het is niet gelukt een goede band op te bouwen.”

Ook zijn er docenten die voorkeur hebben voor een mix fysiek/online. Deze docenten rapporteren dat zij zich betrokken voelen, hun studenten online kunnen motiveren en samen met hen een optimale mix fysiek/online realiseren, waarbij verreweg de meeste groepen kiezen voor een voornamelijk online traject, met enkele fysieke bijeenkomsten. Uit een beschreven casus bleek dat een docent de regie geheel bij de groep legde om het traject uit te stippelen.

“Ik heb hierin de studenten vooral de regie gegeven en aangegeven dat ik flexibel erin sta en vooral hen volg in wat zij nodig hebben en wat zij willen. Ik heb belangrijke topics aangekaart waar afspraken over gemaakt moeten worden. De studenten maakten in de eerste bijeenkomst direct afspraken met elkaar omtrent de samenwerking, communicatie, bijeenkomsten fysiek/online en inhoud, deadlines, feedback geven.”

3.2.2 Belemmeringen

Aan docenten is gevraagd naar de belemmeringen en behoeftes die zij bij hun studenten waarnemen. Docenten zien veel persoonlijke problematiek bij studenten, daarna volgt studiegerelateerde problematiek en soms sociale problematiek. Dan gaat het vooral over studenten die ‘anders zijn’. Docenten vermelden veel belemmeringen, bijvoorbeeld bijzondere huiselijke omstandigheden zoals huiselijk geweld, mantelzorg, maar ook rapporteren ze diagnoses, vermoeidheid, faalangst, ziekte en depressie. Ook constateren zij dat soms gedurende de opleiding de achterstanden bij studenten al oplopen door deze omstandigheden. Gerapporteerd werd dat deze studenten een verminderd welzijn ervaren en veel bemoediging en ondersteuning nodig hebben. Als meest genoemde oorzaak voor vertraging of moeilijkheden in het traject werd werken genoemd.

“Geen van mijn studenten heeft vier dagen per week besteed aan het afstuderen. Iedereen had een (bij)baan van minimaal 24 uur. Eén student is minder gaan werken (heeft zich op het werk ziek gemeld).”

Online is de opkomst volgens docenten hoger dan bij fysieke bijeenkomsten in de afstudeerfase. Dit geldt voor langstudeerders, maar ook bij bachelor reguliere studenten. Hierdoor lijken studenten aangehaakt te blijven waar ze vroeger regelmatig verdwenen.

“Ja, het was bijzonder dat studenten op een gegeven moment bij elkaar kwamen buiten de les om online te studeren. Dat betekent dat ze elkaar hebben leren kennen”.

“In de kleine online groepen is het handig dat je er veel zicht op hebt, en ze hebben zicht op elkaar waardoor ze minder afhaken dan vroeger. Ze blijven erbij door de groep.”

De slagingspercentages van bachelorstudenten waren de laatste twee jaar hoger dan de jaren ervoor (van gemiddeld 60 % naar gemiddeld 80%) al moet nog nader onderzoek worden gedaan welke factoren hier vooral invloed op hebben. Docenten in alle varianten zien dat hun studenten zwaar belast zijn en dat ze over het algemeen het online deelnemen om die reden positief waarderen.

3.2.3 Behoeftes

De docenten constateren dat er bij bachelorstudenten behoefte is aan ondersteuning bij onderzoeksvaardigheden, schrijfvaardigheden en plannen. Ook masterstudenten hebben soms moeite met schrijven en plannen. Daarnaast is er bij zowel bachelorstudenten als masterstudenten behoefte gesignaleerd aan meer contact, persoonlijke aandacht en begeleiding, waarbij specifiek benoemd werd behoefte aan online coaching en vraagbaak zijn via de chat.

“Aandacht voor persoon, proces en product. Daar de juiste balans in weten te vinden. Studenten vonden het heel moeilijk om zelf hun behoeftes aan te geven.”

Docenten van langstudeerders constateren een verhoogde behoefte aan begeleiding. Door de vertraging raken sommige studenten er helemaal uit vooral naarmate de vertraging oploopt en vaak vertonen ze onzekerheid en faalangst. Dit in combinatie met periodes lang onderduiken komt het proces niet ten goede. Een deel van hen blijkt het online café als school te zien en de meesten geven expliciet aan dat dit in een behoefte voorziet door de wekelijks laagdrempelige meetings.

3.2.4 Ervaringen

Docenten ervaren de meeste studenten als betrokken deelnemers, wat overeenkomt met de rapportages van studenten. Vooral de snelle communicatie, laagdrempeligheid van meetings en chat, aandacht van docenten en ruimte voor inbreng worden genoemd als bevorderend voor de betrokkenheid. Een deel van de langstudeerders blijft echter moeilijk te bereiken. Toch gaven ook degenen die niet vaak deelnemen aan dat ze baat hebben bij de wetenschap dat ze er heen zouden kunnen gaan.

De meeste docenten rapporteren online goed aan de binding met en tussen studenten te kunnen werken. Bij de meetings wordt bij vrijwel iedereen de tijd genomen voor een uitgebreide check in, waardoor studenten als ze willen kunnen vertellen over hun dagelijkse zorgen en bezigheden. Bij langstudeerders wordt gesignaleerd dat belangrijk is dat ze in gesprek kunnen gaan met lotgenoten die ook vertraging hebben opgelopen door persoonlijke omstandigheden.

Het gebruik van de chat was voor veel docenten wennen. In het eerste jaar gebruikte iets meer dan de helft de chat actief, de overigen minder of niet. In het tweede jaar meldde 80 % de chat goed te gebruiken.

'Veel! Ik houd van snel antwoord geven, liefst binnen een dag nog (tenzij weekend).'

"Ik ben erg actief in chat en app. Dit resulteert in veel contact en elkaar helpen."

"Ik was zelf best alert. Dat is fijn omdat ze dan verder kunnen. Als ze lang moeten wachten heeft de chat nauwelijks zin. Ik was dus rap, dat vonden ze fijn, daardoor gingen ze zelf ook echt snel antwoorden op vragen van studiegenoten, ik had het idee dat dit wel hielp, om zeg maar zelf te laten zien hoe efficiënt het is."

"De chatfunctie in Team is flink gebruikt. Vooral voor snelle vragen, of even sparren over de opzet van hoofddeelvragen, even sparren over inzet schakel, vragen om feedback etc. Studenten hadden hiernaast ook en whatsapp groep met elkaar."

"Laagdrempelig genoeg. Ik reageerde als er iets nodig was of een directe vraag werd gesteld."

Studenten meldden dat sommige docenten de mail gebruikten of niet reageerden in de chat. Sommigen docenten geven aan dat ze het onprettig dat de communicatie vooral via de chat plaatsvindt en gebruiken deze niet veel.

'Redelijk. Ik heb ook wel eens antwoord gegeven in de app, maar de chat niet gestimuleerd.'

"Die optie hebben ze matig gebruikt."

"ik was hier zelf door een volle agenda niet altijd even actief in. De begeleiding vond vooral plaats binnen de meetings."

Bovendien vinden zij het lastig dat er in de chat 24/7 communicatie plaatsvindt en er mogelijk een beroep op hen kan worden gedaan. De meeste docenten geven echter aan de meerwaarde van de chat te zien.

"Nee, als docent ben je heel flexibel. Ik ben er vrij in als docent wanneer ik de vragen in de chat- want die komen tussendoor- beantwoord of ik ben vrij wanneer ik volg wat er gebeurt onder de studenten onderling. Zonder dat ik daar op hoeft te reageren. Maar dat kan wel met bijvoorbeeld een duimpje of een antwoord of een bemoedigend woord. Maar bijvoorbeeld In het weekend of op mijn vrije dag hoeft ik me eigenlijk niet mee bezig te houden".

"De chat zorgt ervoor dat zowel ik als docent als mijn studenten betrokken zijn. Hierdoor vormen we een intensief team, wat fysiek nooit zo gelukt zou zijn."

"Ja, dat is toch vertrouwen uitstralen, online is dit fijner omdat je het snel kunt bevestigen in de chat. Zou dit fysiek zijn dan waren ze al de klas uit en ga je geen mail meer sturen van goed gedaan, of jij kunt dit, in de chat kan dit wel."

Dat de verschillen groot zijn bleek ook uit rapportages van studenten. Studenten gaven aan dat de chat bij de nieuwe manier van werken hoort en het bleek uit hun antwoorden dat docenten hier heel verschillend mee om gaan.

Betrokkenheid

Docenten voelen zich in het online traject betrokken bij hun studenten, hun collega's en de afstudeeropdracht. Enkele docenten voelden zich niet betrokken. Zij voelen zich niet comfortabel met de nieuwe aanpak. Het overgrote deel in beide schooljaren echter geeft aan positieve ervaringen te hebben opgedaan met online werken. De docenten rapporteren dat ze hun vaardigheden en kwaliteiten online goed kunnen inzetten en zijn trots op hun prestaties.

“De gezelligheid tijdens de online bijeenkomsten.”

“Het gevoel van vaardigheden en kennis over te kunnen brengen online.”

“Het contact dat je krijgt is zoveel meer dan in de klas, omdat ze het heel veilig vinden zo. Je kunt elkaar goed zien en ik had ook iemand die vertelde dat ze het fijn vond op deze manier contact te hebben omdat ze op school altijd veel angst had.”

“Het motiveert me dat ik op deze manier online heel inclusief kan zijn.”

Aan de docenten is gevraagd wat hun grootste succes was in het online begeleiden. Hier kwamen veel successen naar voren. Het online coachen is als positief ervaren, inspirerend en motiverend voor studenten en docenten. Het blijkt online mogelijk om studenten persoonlijk te benaderen, enthousiasme te tonen, te motiveren en laagdrempelig contact te hebben.

Ontwikkelpunten

Docenten noemen ook ontwikkelpunten. Zo is het soms een uitdaging om studenten te activeren, studenten goed te kunnen peilen, en contact te maken met studenten die zich terugtrekken. Ook zijn er groepjes waar studenten in mindere mate samenwerken of niet iedere student aansluiting vindt.

“Ik ben heel positief. Maar, ik zie ook dingen die lastig zijn. Ik zag dat sterke studenten iets dominanter worden en stille studenten stiller, maar dit was fysiek misschien ook zo geweest. Maar je moet er wel op letten. Dus goed investeren in contact, je studenten kennen ook, sommigen halen net het niveau, ik had in de groep een sterke tweedeling. Samenwerken is dan soms lastig. Bij het oude afstuderen had je ze dan snel individueel. Nu zijn we in de groep, erg leerzaam.”

Samenwerken

De nieuwe aanpak levert betrokkenheid op, maar is qua werkwijze een forse verandering vergeleken bij de oude fysieke afstudeersessies, waarbij na korte of langere tijd individueel werd gewerkt. Docenten hebben gemeld het prettig te vinden elkaar te ondersteunen en van elkaar te leren bij deze innovatie. Samenwerken door docenten wordt door hen als professionalisering gezien en als helpend ervaren. Docenten die deelnamen aan gezamenlijke voorbereidingen en overlegmomenten voelden meer betrokken dan docenten die hier niet aan deelnamen.

“De online overleggen met collega’s waren heel fijn. Dit bracht mij op ideeën en ik vond het heel fijn dat ik door deze overleggen altijd snel antwoord kon krijgen op vragen die ik had. Ik hoefde me nooit druk te maken als ik iets niet wist omdat ik altijd snel weer contact kon hebben met andere docenten.”

“Onzekerheden konden worden besproken en vragen die studenten hadden en waar ik op dat moment geen antwoord had konden besproken worden en snel teruggekoppeld. Er zijn vaste personen waarmee even tussendoor overlegd kan worden.”

Met betrekking tot hun rol gaven zij hetzelfde aan als de studenten. Er werden technische en coachende vaardigheden genoemd, evenals empathie, een luisterend oor hebben en positieve feedback. Behalve voldoende inhoudelijke kennis wordt genoemd het belang van innovatiebereidheid en je studenten hierin ook betrekken.

“Het openstaan voor vernieuwing, technische knowhow om je studenten te kunnen helpen, en ook de houding overbrengen van het is nieuw voor mij, dus laten we elkaar helpen.”

“Toekomstgericht onderwijs betekent dat je als instellingen opleiding begrijpt dat deze manier van begeleiding en onderwijs aanbieden past bij de huidige generatie studenten in de afstudeerfase, die al van alles aan hun hoofd hebben.”

“Dat wij dit nu al doen als opleiding is eigentijds en helpt studenten om aangehaakt te blijven, waar ik ze vroeger wel zag uitvallen. Ook met de peerfeedback is ideaal, ze hebben zo een groepje waarop ze kunnen terugvallen.”

3.3 Teams Analytics

Het was met behulp van ICT mogelijk om via Power BI een dashboard te maken waardoor op basis van Teams analytics gemonitord kon worden hoeveel actieve gebruikers en hoeveel activiteiten er plaatsvonden per groep over een bepaalde periode.

Er zijn in onderstaand voorbeeld in vier maanden (tabel 3) 5319 activiteiten geweest. Onder 139 studenten en 28 docenten werden boodschappen uitgewisseld van organisatorische, inhoudelijke en sociale aard. Twee groepen die erg van elkaar verschilden in aantal boodschappen en responses zijn grondig bekeken. Gekeken is bijvoorbeeld welke posts er waren, van studenten of docenten, of deze inhoudelijk waren of sociaal, of er mensen reageerden of dat bijvoorbeeld emoji's werden geplaatst. Onder organisatorisch vallen berichten over te laat komen, tijdstip van feedback plaatsen, vragen over bijeenkomsten, onder inhoudelijk vallen feedback geven en vragen over de inhoud en werkwijze van het afstuderen, bijvoorbeeld over deelvragen, coderen of te nemen stappen (*Zouden jullie hier feedback op willen geven? Alvast bedankt!*), en onder sociaal vallen contact zoeken, steun en advies geven met betrekking tot uitnodigen samen studeren (*zit vandaag op de HvA mocht iemand willen aansluiten*) en bemoedigen (*dat het goed gaat komen!*). Ook berichten van de docent zijn bekeken (*veel succes met de laatste loodjes, voor vragen tussendoor ben ik beschikbaar!*).

Team name anoniem	Active users	Som activiteiten
Afstudeerproject	916	578
Afstudeerproject	789	552
Afstudeerproject	995	1517
Afstudeerproject	892	903
Afstudeerproject	950	563
Afstudeerproject	308	259
Afstudeerproject	667	735
Afstudeerproject	541	212
Totaal	6058	5319

Tabel 3 Voorbeeld van activiteiten en actieve gebruikers 22-4-22 tot 17-6-2022. In totaal werden er in deze periode door de deelnemers aan de verschillende groepen binnen acht tegels 5319 berichten uitgewisseld. Som actieve gebruikers geeft het aantal actieve gebruikers weer. Een student die meerdere dagen actief was, telt dus ook vaker mee (daarom kan dit getal groter zijn dan het aantal participanten in de groep)

De analyses zijn beperkt, maar bij het bekijken van de chats is wel een beeld ontstaan, dat een indruk geeft van het inhoudelijke en sociale verkeer van een groep. Docenten namen verschillende rollen aan: ze verwelkomden de studenten en gaven meestal, niet altijd, antwoord op vragen en gaven organisatorische en inhoudelijke informatie. Er zijn sterke aanwijzingen dat in de chat waarin de docent uitnodigend was, de studenten aangemoedigd werden hun vragen te stellen in de chat en van gedachten te wisselen.

4 Conclusie

Over de conclusies is breed overleg gevoerd binnen en buiten de Hogeschool. Zowel op de faculteit binnen verschillende samenstellingen (flexibilisering, clusters, afstudeercommissie, collega's, bijeenkomsten) als buiten de faculteit via presentaties, Comeniusnetwerk, en andere bijeenkomsten.

4.1 Studenten

Het Vijfstadiummodel van Salmon bleek van grote waarde voor het inventariseren van ervaringen. De ervaringen met online meetings waren overwegend positief. Fysieke aanvullingen worden in overleg georganiseerd, op zoek naar een optimale mix. Het blijkt dat fysieke bijeenkomsten lang niet altijd lukken voor studenten met een overvol en bezet leven door werk en andere persoonlijke omstandigheden. De online omgeving werd als toegankelijk ervaren (stadium 1). Het lukt de meesten online goede contacten op te bouwen (stadium 2). Het blijkt dat studenten door het gebruik van de chat in een actieve stand komen en gemakkelijk kennis delen (stadium 3), er kennisconstructie plaatsvindt en er gewerkt wordt aan zelfvertrouwen (stadium 4) en studenten zich steeds meer verantwoordelijk voelen voor hun voortgang en ontwikkeling én die van medestudenten (stadium 5). De 24/7 basis voor communicatie levert betrokken studenten op.

Communicatie

De chat zorgt ervoor dat studenten aanhaken en gemotiveerd worden. In online leer-ontmoetingsruimtes kan efficiënt gewerkt worden en kennis uitgewisseld worden, wat het samenwerken bevordert. Studenten waarderen de snelheid van de uitwisseling van berichten en kennis. Studenten willen hun tijd efficiënt gebruiken. 70% van de bachelorstudenten werkt (Van den Broek et al., 2022) en vrijwel alle master studenten werken. Dit kan vertragend werken (Bocsi et al., 2019).

Laagdrempelig

Samenvattend waarderen vrijwel alle studenten de 24/7 online leer-ontmoetingsruimte positief: langstudeerders omdat er een plek is waar ze 24/7 online heen kunnen gaan, studenten met bijzondere omstandigheden omdat ze laagdrempelig kunnen deelnemen, werkende reguliere bachelor studenten door het gemak en tijds winst. Een kleine minderheid van studenten vindt het lastig om online contact te leggen. Het is gebleken dat onder de groep bachelor studenten de ervaren aansluiting met docenten sociaal en de medestudenten een belangrijke rol speelt in het verklaren van het zich thuis voelen. Dit lijkt invloed te hebben op hun gedrag: ze komen naar de meetings en zetten zich in. In het traject is gewerkt met het afstuderen in kleine online groepen, waarin wekelijkse online meetings met docent en peers een belangrijke rol spelen. Kennisdeling wordt over het algemeen als gemakkelijk en efficiënt ervaren. Door anderen te zien werken en door het gemak van contact leggen blijven studenten aangehaakt.

Toegankelijk

Uit dit onderzoek bleek dat studenten die om persoonlijke redenen niet fysiek kunnen deelnemen aan het onderwijs en vertraging hadden opgelopen in staat werden gesteld hun diploma te halen. Het café wordt gezien als de plek waar je weer contact kunt leggen, en efficiënt kunt samenwerken. Studenten voor wie fysiek onderwijs nauwelijks te realiseren is, kunnen er medestudenten en docenten ontmoeten en maken deel uit van een groep. Online onderwijs draagt daarom bij aan toegankelijkheid en inclusiviteit (FutureLearn, 2022).

Studentenwelzijn

De laatste jaren is de aandacht voor studentenwelzijn gegroeid. Dit is nodig want docenten vermelden veel belemmeringen. Studenten hebben te kampen met en bijzondere of huiselijke omstandigheden schaamte, faalangst, stress en overbelasting. Ander onderzoek sluit hierbij aan. Jongeren hebben te maken met hoge verwachtingen vanuit de maatschappij, wat leidt tot prestatiedruk (Sociaal Economische Raad, 2021). Dopmeijer et al. (2022) geven in de Monitor Mentale Gezondheid aan dat de helft van de studenten in het hoger onderwijs last van psychische klachten (zoals angst en somberheid) heeft. Dat blijkt ook uit dit onderzoek. Langstudeerders melden veel klachten en ook 84% van de reguliere bachelorstudenten. Verder blijkt dat studenten veel stress, prestatiedruk en slaapproblemen ervaren en dat dit samenhangt met een mindere mentale gezondheid. Het is

dus belangrijk te werken aan manieren om het welzijn te vergroten (Dopmeijer et al., 2022). Vettori et al. (2021) bevelen aan meer mogelijkheden aan te reiken voor psychologische ondersteuning van studenten. Mentale gezondheidsissues zijn zelfs reden nummer 1 om zich comfortabeler te voelen in online onderwijs (FutureLearn, 2022). Het onderwerp welzijn van onze studenten moet daarom hoog op de agenda staan. Door de laagdrempelige ontmoetings-mogelijkheden draagt het online afstudeercafé bij aan het bevorderen van welzijn. Studenten kunnen ook buiten de meetings laagdrempelig bellen of chatten, ze kunnen altijd naar een plek waar ze een groep hebben, deel van de opleiding zijn, kunnen zeggen dat ze met hun studie bezig zijn, kunnen checken of er medestudenten zijn. Ze gaan online om te kijken wat er daar gebeurt, of iemand iets heeft gepost en of er gereageerd is op hún post.

Beperkingen

Veel studenten hebben door diverse oorzaken behoefte aan laagdrempelige deelname aan het onderwijs. Daarbij zijn er minder prikkels dan in een fysieke omgeving (Surf, 2022a). Studenten bleken ook in dit onderzoek behoefte te hebben aan laagdrempelige toegang en contact, een luisterend oor en geen oordeel. In de afstudeercafé's kwam betrokkenheid goed tot stand. Ook bleek dat studenten met mobiliteitsbeperking of slechthorendheid, met ADD, ADHD, BDD, ASS van de omgeving profiteerden. Dit bleek ook uit eerder onderzoek (Abuhassna & Yahaya, 2018; Salmon, 2013).

4.2 Docenten

Vrijwel alle docenten waarderen de 24/7 aanpak eveneens. Zij rapporteren betrokkenheid bij hun studenten, hun collega's en de afstudeeropdracht. Uit dit onderzoek, maar ook uit eerder onderzoek (Filius, 2012; Kebritchi et al., 2017)) bleek dat de meeste docenten hun kernkwaliteiten online prima weten in te zetten als online luisteraar, verbinder en coach. Docenten hebben wel vragen over manieren om hun studenten te activeren en hun gedrag te lezen. Zowel docenten als studenten hebben het vertrouwen nodig dat online begeleiding van dezelfde – of betere – kwaliteit kan zijn als begeleiding op de campus (Surf, 2018). In dit onderzoek bleek dat docenten online werkten aan relatie, autonomie en competentie als voorwaarden voor motivatie (Ryan & Deci, 2000). Enkele docenten rapporteren moeite te hebben met de omschakeling wat erop wijst dat samenwerken en professionalisering noodzakelijk zijn.

Hogescholen moeten doorgaan met het aanbieden van online ontmoetingsmogelijkheden als één van de manieren om studenten een kans te geven de eindstreep te halen. Hiermee wordt bijgedragen aan welzijn en inclusie. Daarbij is aandacht nodig voor de stem van de minderheid die deze manier van werken als een verarming ervaart. Verder onderzoek is nodig om de positieve bevindingen te bevestigen in andere contexten en kanttekeningen bij deze bevindingen nader te onderzoeken.

4.3 Kanttekeningen

Kanttekeningen die verder onderzocht moeten worden zijn:

(1) Professionalisering is nodig voor het kunnen inzetten van de benodigde houding, kennis en vaardigheden in online of blended omgevingen. De ervaringen van docenten waren overwegend positief maar natuurlijk rezen er vragen. Van docenten kan niet zomaar worden verwacht dat ze de kennis en vaardigheden bezitten die nodig zijn voor het geven van goede online begeleiding. Denk aan technische vaardigheden en kennis van het geven van online feedback (Surf, 2018). De docent is de centrale spil waar alles om draait. In het onderzoek kwam naar voren dat studenten niet alleen technische maar ook communicatieve vaardigheden verwachten bij de online docent, evenals verbindende eigenschappen. Albrahim (2020) onderscheidt op basis van diverse studies zes categorieën vaardigheden die nodig zijn om effectief online les te geven: pedagogische, inhoudelijke, ontwerpende, technologische, management, en sociale/communicatieve vaardigheden. Ze geeft aan dat onderwijsinstellingen deze kunnen gebruiken voor zelfevaluatie en stelt dat online onderwijs veel vraagt van docenten. Sommige docenten voelen zich er niet comfortabel bij door de verschillende rollen en verantwoordelijkheden. Een professioneel ontwikkelingsprogramma voor online lesgeven kan helpen. Het Ministerie van OCW (2020) geeft aan dat het voor een succesvolle innovatie nodig is dat docenten zich vertrouwd voelen met online onderwijs, de didactiek en de in te zetten tools.

(2) Verder onderzoek is nodig naar de manier waarop docenten omgaan met de meer persoonlijke en laagdrempelige chat in vergelijking met de mail. Een minderheid van docenten vindt de nieuwe aanpak met communicatie per chat belastend. Zo hebben studenten veel verschillende ervaringen gerapporteerd met betrekking tot de meer of minder actieve deelname van docenten in de chat. Door de coronacrisis zijn studenten en docenten wel meer vertrouwd geraakt met chatten. De drempel om een docent te benaderen is verlaagd ten opzichte van het sturen van een email. Dit levert voor docenten de uitdaging op hoe zij met dit soort 'asynchrone flitscommunicatie' om moeten gaan (Surf, 2022b). Na de coronacrisis bestaat het risico dat we terugvallen op oude manieren van lesgeven en begeleiden en het is zinvol te bekijken of we nieuwere vormen van communicatie niet zouden moeten behouden. Dit roept ook vragen op over de afspraken die gemaakt kunnen worden in onderwijsteams, welke communicatie via de chat kan gaan en welke verwachtingen studenten mogen hebben van de reactiesnelheid. Immers de chat roept op tot sneller reageren dan de email. Mogelijk kan dit grote voordelen hebben (Surf, 2022 b). De docent online nodigt studenten nadrukkelijk uit te reageren in de chat en is verbindend, responsief, sensitief, en toegewijd. Iedere leerling moet door de docent gemotiveerd en begeleid worden door voortdurende interactie en het gevoel van social presence (Stahl et al. in Kreijns, 2020). Afwegingen die docententeams moeten maken wanneer zij bepaalde courses online of blended aanbieden, betreffen dus het zoeken van de balans tussen enerzijds de verwachtingen van de studenten en anderzijds de investeringen van docenten en de omschakeling naar een andere manier van communiceren.

4.4 Slotconclusie

De resultaten kunnen niet gegeneraliseerd worden. Wel zijn 424 participanten binnen twee opleidingen gevolgd in dit onderzoek, en hebben 235 respondenten via interviews en vragenlijsten hun ervaringen gedeeld. Daarnaast is geprobeerd een deel van de chats via Teams Analytics te duiden. De resultaten wijzen in dezelfde richting.

4.4.1 Kenmerken

Het antwoord op de hoofdvraag is dat betrokkenheid online gerealiseerd kan worden mits de omgeving voldoet aan de volgende kenmerken, zoals samengesteld uit de antwoorden van de respondenten:

- 24/7 online toegankelijk, tijd- en plaatsafhankelijke deelname;
- Toegewijde docent als online coach;
- Inclusief, vaste online meetings in kleine groepen, optimale mix fysiek/online
- Laagdrempelige chat die interactie bevordert;
- Online structuur met kanalen en meetings, die uitnodigt tot uitwisseling, peerfeedback en samenwerken;

De omgeving staat echter niet op zichzelf. Vereist is een docent die de omgeving faciliteert. De rol van de docent is cruciaal. De docent is uitnodigend, alert in de chat en draagt zorg voor een veilige sfeer, waardoor studenten aangehaakt blijven. Studenten en docenten hebben uitgebreid gerapporteerd over hun ervaringen, wensen en verwachtingen van de docent als online coach. Gebaseerd op de antwoorden van 235 respondenten zijn vijf gewenste kernattitudes geformuleerd van de docent als online coach.

4.4.2 Kernattitudes

Uit deze antwoorden zijn vijf kernattitudes van de online docent als 'hybride professional' te onderscheiden:

- Innovator en facilitator: is vernieuwingsbereid, faciliteert de 24/7 toegankelijke, laagdrempelige en bereikbare omgeving;
- Online verbinder en bruggenbouwer: verbindt studenten online, bevordert inclusie en de sense of community in meetings en via de chat, ondersteunt het zoeken naar optimale mix fysiek/online;
- Online luisteraar en coach: werkt online aan relatie en monitort het welzijn van studenten, bevordert peersupport;
- Online activator en motivator: activeert en bevordert online interactie, kennisdeling en peerfeedback;
- Online mentor en inspirator: inspireert en coacht online en begeleidt naar zelfvertrouwen en verantwoordelijkheid.

Alle kenmerken worden uitgebreid beschreven in een handreiking voor docenten.

5 Discussie

In dit onderzoek is vooral op zoek gegaan naar antwoord op de vraag of online betrokkenheid tot stand kan komen, vanuit de stelling dat ontmoeting en sociale interactie voorwaardelijk is voor leren en samenwerken. Veel collega's, studenten en belangstellenden buiten de hogeschool ³ hebben meegedacht over de 24/7 leer-ontmoetingsruimtes.

5.1 Dialoog

Critical friends

Critical friends, dialoogsessies, presentaties, ontwerpgroepen en deelname aan flexibiliseringsoverleggen hebben geleid tot verdieping en aanscherping van het thema bij vragen als: hoe intensief is de rol van docent? Kan dit ontwerp breder ingezet worden? Hoe kunnen benodigde vaardigheden getraind worden?

"Als je daar niks mee doet als instelling, denk ik dat je iets heel belangrijks mist waarmee je ook studenten kan verliezen van ten aanzien van opleidingen die daar wel heel serieus mee aan de slag zijn".

Studentenperspectief

Meetings op de faculteit gehouden vanuit studentperspectief leverden op dat studenten die met het ontwerp bekend zijn aangeven:

"Het is geweldig! Omdat we tweemaal per week een moment hebben dat we samen zijn, en ook geweldig omdat je allemaal samen op één scherm bent en dat ieders probleem behandeld wordt en dat je onderling kunt reflecteren. Het is dus niet gewoon alleen de begeleider, maar ook de medestudenten die mee participeren."

Studenten die niet de beschikking hebben over een dergelijke laagdrempelige studeermogelijkheid gaven aan dat zij langstudeerders zijn die zich in de steek gelaten voelen. We hoorden het bekende verhaal van veel langstudeerders: op hun mails komt vaak geen antwoord, ze hebben geen idee bij wie ze moeten zijn, ze voelen zich een 'loser' en als de reactie soms maanden uitblijft of negatief gekleurd wordt en je hulpvraag wordt niet beantwoord, 'verlies je de moed'. De communicatie over de mogelijkheden is vaak onduidelijk. De studenten in kwestie hadden duidelijk een hulpvraag. Ze leren bijvoorbeeld anders en hebben meer begeleiding nodig.

"Hoe langer je op die opleiding bent met hoe minder mensen je contact hebt. Mensen met wie ik ben begonnen zie ik niet meer. Elke keer als ik weer met andere jaren wordt gemengd, zie ik ook mensen maar een paar weken. Ik heb geen groep".

"Ik ben niet de doorsnee student maar ...ik zou willen in ieder geval iemand die er interesse heeft om gewoon eens te kijken, joh, waarom lukt het niet? Zullen we eens kijken hoe ik je kan helpen".

Brede kennisdeling

Ook van buiten de hogeschool kwamen reacties, zoals van een andere hogeschool:

"Dit concept is klaar voor de toekomst."

"De belangrijkste skill van een docent online is de manier van communiceren in een online chat."

De ideeën zijn gedeeld op verschillende festivals en conferenties. Uit deelname aan een gespreksronde bij de Toekomstverkenning (een initiatief van OCW) gericht op trends in het onderwijs blijkt dat het afstudeercafé aansluit bij een van de aandachtspunten van de Toekomstverkenning: *zorg voor toegankelijk en inclusief onderwijs dat mogelijkheden biedt aan studenten om hun leerpad te kunnen personaliseren en waarbij ze meer inspraak*

krijgen bij het bepalen van tijd, plaats en tempo van het volgen van onderwijs en gebruik gemaakt kan worden van zowel fysieke als online interactie (Toekomst van Onderwijs en Wetenschap, 2023).

5.2 Aanbevelingen

Al deze uitwisselingen die uitgebreid gedocumenteerd zijn, hebben geleid tot een aantal aanbevelingen, waarbij ook enkele experts hun mening geven: Dr. Renée Filius (Hoofd onderwijs, Directie Studenten, Onderwijs & Onderzoek, Universiteit Utrecht), Dr. Bas Agricola (Hoofddocent Toetsing en hybride onderwijs, HUpabo & Master Educational Needs) en Anouk Huisman (Vanuit eigen perspectief, programmamedewerker onderwijs-vernieuwing van het ComeniusNetwerk). Belangrijke thema's die nader onderzocht moeten worden zijn:

(1) *Investeer in scholing voor de docent als online coach.* De docent van de toekomst moet ook toegerust worden om online te coachen en begeleiden. De rol van de docent is cruciaal om de stadia van Salmon (2013) vorm te geven. De e-moderator/docent moet handig gebruik maken van de online mogelijkheden, online goed bereikbaar zijn, verbinder zijn en voor een veilige sfeer online zorgdragen. Filius (2012) constateerde dat het van belang is dat de docent als e-moderator snel reageert en kennisuitwisseling stimuleert. Haar aanbeveling was destijds al om verder in kaart te brengen wat ervaringen en werkwijzen van andere docenten zijn en te onderzoeken wat het online begeleiden van docenten vraagt aan digitale, pedagogische en didactische vaardigheden en welke behoefte er is aan professionalisering op het gebied van digitale omgangsregels en (e-) coaching. Op de vraag aan Renée Filius welke eigenschappen docenten vooral zouden moeten ontwikkelen om online betrokkenheid te bevorderen, geeft zij aan: *“Het is belangrijk om ook online echt contact te maken en onderling contact tussen studenten te faciliteren en stimuleren. De vijf fasen die Salmon aangeeft, heb ik daarbij altijd erg helpend gevonden. Maar ook heel praktische zaken, zoals dat je net als bij fysiek onderwijs studenten bij de naam kunt noemen en de tijd kunt nemen om even iets persoonlijks te delen en zo een betere band op te bouwen.”* Anouk Huisman van het Comeniusnetwerk geeft aan dat social skills online belangrijk zijn: *“de docent moet in staat zijn om studenten op hun gemak te laten voelen. Dit begint bijvoorbeeld al bij zoiets simpels als het kennen van namen. Geef studenten het gevoel dat je oprecht geïnteresseerd bent in hun leven en dat je bereid bent studenten te ondersteunen.”*

Aan de experts is voorgelegd in hoeverre het trainen van vaardigheden en houding in online begeleiding en onderwijs deel zou moeten uitmaken van opleidingen voor docenten. Renée Filius: *“Ik zou dat zelf echt toejuichen. Er wordt nu soms te snel geconcludeerd dat we in de COVID-periode wel geleerd hebben dat onderwijs echt op locatie plaats moet vinden vanwege de socialisatie en personalisatie, en studenten erg leden onder het feit dat dit niet kon. Ik denk echter dat dit wel had gekund. In de COVID-periode moesten we allemaal zo snel overschakelen op online onderwijs, dat het vooral ging over de technische mogelijkheden. Docenten kregen onvoldoende tijd en handvatten om te leren over online didactiek. De nadruk lag vaak veel op informatieoverdracht en weinig op online didactiek. Nu we meer tijd hebben, zou het zeker mooi zijn om dit op te nemen in de lerarenopleiding en om met elkaar van gedachten te wisselen over voor welke leerdoelen, leerinhoud of doelgroepen online onderwijs wel geschikt is/ kan zijn – al dan niet als onderdeel van een groter geheel waarbij ook veel onderwijs op locatie plaatsvindt. Bovendien kan het ook helpen om eventuele vooroordelen bij toekomstige docenten weg te nemen.”* Bas Agricola geeft aan dat aandacht voor vaardigheden en houding online goed zou kunnen passen in de Basiskwalificatie Didactische Bekwaamheid. *“Ik denk wel dat online begeleiding een heel ander soort vaardigheden vraagt van docenten dan fysieke begeleiding. Dus dat trainen en oefenen nodig is. Of dat ook in een opleiding is te simuleren vraag ik me af. Misschien training on the job.”* Van digitaal onderwijs kan een speerpunt gemaakt worden in lerarenopleidingen. De opleiding van nieuwe leerkrachten en digitale accreditatie moeten nationaal worden geregeld en invoering van kwalificaties die expertise met digitaal en blended onderwijs uitdrukken, zou overwogen moeten worden (Rathenau Instituut, 2022). Het advies is om in de scholing voor docenten aandacht te schenken aan alle aspecten van online onderwijs en begeleiding.

(2) *Denk na over de opzet van meer online cafés ten behoeve van inclusie en studentenwelzijn.* Een online leer-ontmoetingsruimte draagt bij aan inclusie en zou deel uit moeten maken van het aanbod van een onderwijsinstelling. Idealiter biedt het onderwijs aan alle studenten een veilige plek, waar ze toegerust worden

om daarna de wereld 'aan te kunnen' (Toekomst van Onderwijs en Wetenschap, 2023). Dit kan, gelet op de ervaringen in dit onderzoek, ook een online leer-ontmoetingsruimte zijn. Uit het onderzoek bleek dat ontmoeting online kan leiden tot verbinding, wat het welzijn bevordert. Dit is belangrijk, want het welzijn van studenten staat onder druk. Ruim de helft van de studenten studeert met een beperking of onder problematische omstandigheden of met bijzondere omstandigheden die belemmerend zijn voor de studie (Deunk & Korpershoek, 2021; Van den Broek et al., 2022). Vanuit de maatschappij en omgeving wordt prestatiedruk ervaren, stress, faalangst en overbelasting. Soms ontstaat al eerder in de opleiding achterstand. Onderzocht moet worden hoe langstuderen kan worden voorkomen door preventief al tijdens de opleiding in kleine online communities ondersteuning aan te bieden.

Op de vraag aan de experts in hoeverre online afstudeer-/studiecafé 's een extra mogelijkheid vormen voor onderwijsinstellingen om inclusief onderwijs te bieden geeft Renée Filius aan: *"Je artikel laat zien dat dit in een behoefte voorziet. Ik vind het ook een mooi concept. Een kanttekening zou nog kunnen zijn dat het geen structurele oplossing is voor bijvoorbeeld studenten met een sociale angst of verlegenheid – zullen zij na hun studie alsnog tegen problemen aanlopen? Maar het kan uiteraard wel een uitstekende tijdelijke oplossing zijn voor deze groep."* Bas Agricola: *"Studenten met een lichamelijke beperking die moeite hebben om naar de onderwijsinstelling te komen, zul je hier veel beter mee kunnen bereiken, een online café leidt dan tot inclusief onderwijs. Dat geldt misschien ook voor de studenten die met psychische klachten kampen, thuis zitten en dezelfde drempel ervaren om nog naar de hogeschool te komen. Dan kan online begeleiding laagdrempelig zijn (...) Maar de vrijblijvendheid van aan of afhaken is dan een risico."* De experts zien het belang van het voldoen aan de behoefte van studenten in bijzondere omstandigheden, maar er wordt ook op een risico gewezen. Dit vergt veel nader onderzoek.

Het werken aan de 'sense of belonging' is een van de manieren waarop aan studentenwelzijn kan worden gewerkt, volgens het Landelijk Kader Studentenwelzijn 2023-2030. Genoemd worden in dit verband: (1) inclusief studieklimaat; (2) zelfregie en toerusting in vaardigheden; (3) oog voor verschillende startposities en diversiteit; (4) (nieuwe) obstakels uit de weg ruimen (5) aandacht voor persoonsvorming en sociale ontwikkeling in onderwijs (Van der Wegen & De Koning, 2023). Al deze punten komen nu al aan bod in de onderzochte afstudeercafés, gebaseerd op de stadia van Salmon (2013). Het advies is om in het kader van studentenwelzijn 24/7 online cafés te organiseren die kleinschalig zijn, voorzien in peersupport en worden begeleid door een coach die werkt vanuit de bijbehorende visie (kernattitudes van de hybride professional). Onderzoek en monitor daarin de opbrengst in relatie tot nieuwe ontwikkelingen

(3) *Bevorder samenwerkend online leren en onderzoek de rol van social presence.* In het onderzoek is veel aandacht besteed aan betrokkenheid. Maar hoe komen relaties tot stand en hoe verloopt het proces binnen groepen die online samenwerken? Volgens Rubens (2020) kan binnen opleidingen voor aankomende docenten en bij professionalisering van zittende docenten explicieter aandacht worden geschonken aan het bevorderen van 'social presence' bij online leren en het bevorderen van digitale studievaardigheden. Volgens Kreijns (2020) is social presence het gevoel dat je met levensechte personen te maken hebt wanneer je met elektronische communicatiemedië communiceert met anderen. Dit was precies wat studenten aangaven: dat ze na afloop van het café ineens beseften dat ze echt in een andere wereld waren geweest. Er ontstaat in de online leer-ontmoetingsruimte een daadwerkelijke sociale ruimte, waarin een groepsgevoel heerst, een sociale gemeenschap, waarin gevoelens en ervaringen worden gedeeld. Kreijns (2020) gaat nader in op de rol die social presence speelt bij het online samenwerkend leren en benadrukt het belang van onderzoek naar de manier waarop het opbouwen van vertrouwen en gevoel van verbondenheid met de groep online plaatsvindt. Norz et al. (2023) gebruikten social network analysis en log data om social presence bij deelnemers te kunnen vaststellen. Dit biedt veel mogelijkheden voor real time information van social presence en geeft docenten de gelegenheid hun lessen te verbeteren en aan te passen door tijdige feedback en het letten op sociale aspecten binnen de omgeving. Het is dus relevant te onderzoeken hoe social presence gemeten kan worden, hoe zich dit ontwikkelt over de tijd in een groep en wat de invloed is op samenwerken. 24/7 online leer-ontmoetingsruimtes kunnen mogelijk plekken zijn waar geanalyseerd kan worden hoe samenwerkend leren tot stand komt en waarbij sociale interactie noodzakelijk is.

(4) *Maak waar mogelijk gebruik van analytics om aanknopingspunten te vinden voor efficiënt vormgeven van online leer-ontmoetingsruimtes.* De chat is een eigentijdse manier van communiceren en kan inzicht geven in de uitwisseling van boodschappen: persoonlijk, sociaal, inhoudelijk, hoeveelheid, groepscohesie, docent-inbreng et cetera. Door analyseren hiervan kunnen we onze begeleiding, het werken aan betrokkenheid en de samenwerking tussen studenten beter vormgeven. Om online onderwijs definitief wortel te laten schieten is meer inzicht nodig in de mogelijkheden en de meerwaarde van de combinatie online en fysiek onderwijs, op het gebied van blended learning, maar ook bijvoorbeeld met betrekking tot learning analytics (Ministerie van OCW, 2020). Als opleidingen moeten we verder onderzoeken in hoeverre studenten gemotiveerd worden door de chat en hoe docenten hiermee om gaan. Het advies is nader te onderzoeken wat de analyse van data uit leer-ontmoetingsruimtes kan opleveren.

(5) *Onderzoek online ondersteuning bij zelfregulatie.* Uit het onderzoek blijkt dat studenten behoefte hebben aan ondersteuning bij metacognitieve vaardigheden. Zo hebben vele van hen moeite met overzicht houden, plannen en het toepassen van vaardigheden. Daardoor hebben ze vaak uitstel- en vermijdingsgedrag en als gevolg hiervan rapporteren ze ook faalangst. Deze studenten doen langer over de studie, waardoor ze veel begeleiding nodig hebben. Er zijn op dit vlak wetenschappelijk succesvolle interventies uitgewerkt in online contexten (Eggers et al., 2021). Het advies is te onderzoeken hoe opleidingen met behulp van online afstudeercafés een traject kunnen uitzetten dat studenten ondersteunt bij de ontwikkeling van metacognitieve vaardigheden.

(6) *Investeer in verhalen van studenten.* Het is belangrijk ons te blijven verdiepen in de verschillende perspectieven van de doelgroep studenten. Verhalen en perspectieven van studenten over belemmerende en bevorderende factoren zijn van belang voor studiesucces (Boogaard & Conijn, 2022). De toon van communicatie die we als organisatie naar onze studenten hanteren is daarbij belangrijk (Wu, 2018). In dit onderzoek en de pilot daarvoor zijn in drie jaar tijd vele honderden uitspraken van participanten verzameld. Alleen door studenten te kennen en op zoek te gaan naar hun ervaringen kunnen we het onderwijs afstemmen op hun behoeftes.

(7) *Zoek bevestiging van de succesfactoren door de inzet van controlegroepen.* Het is belangrijk om de succesfactoren van het afstudeercafé experimenteel te onderzoeken met behulp van controlegroepen. Na drie jaar positieve bevindingen is het belangrijk te weten in hoeverre deze daadwerkelijk toe te schrijven zijn aan de aanpak van het online afstudeercafé.

5.3 Opbrengst

- De belangrijkste opbrengst is de wetenschap dat studenten de 24/7 online afstudeercafés gebruiken als hun vaste lijntje naar de studie. Daardoor blijven ze aangehaakt bij de studie, waar ze vroeger vaak verdwenen.
- Een publieksvriendelijk verslag van het onderzoek is te zien op de site van NRO. Hier wordt kort verslag gedaan van de aanpak, resultaten en conclusies van het onderzoek.
- Er is ook door de HvA een publieksversie gemaakt waar belangstellenden kunnen lezen hoe er gewerkt wordt in een online afstudeercafé en welke ervaringen de deelnemers in het onderzoek hadden. Verder is er uitgebreide documentatie van de data.
- Binnen de HvA heeft het ontwerp bijgedragen aan de discussie over flexibel en online onderwijs en begeleiding, door de in het ontwerp verankerde aandachtspunten flexibilisering, digitalisering en inclusie.
- Het begrip leer-ontmoetingsruimte is intussen opgenomen in de begrippenlijst van de HvA: *De online leer-ontmoetingsruimte (het afstudeercafé of studiecafé) is een 24/7 bereikbare online omgeving, die het mogelijk maakt tijd- en plaatsafhankelijk te studeren. Studenten hebben hierdoor mogelijkheden voor online leren en ontmoeten, aangevuld met zelfgekozen fysieke meetings, waardoor zij een optimale mix kunnen samenstellen voor onderwijs en begeleiding.*

(<https://icthva.sharepoint.com/sites/foo-veranderprogramma/SitePages/begrippenlijst.aspx>)

- De verbinding van het ontwerp met de onderwijsactiviteiten binnen FOO is aan het verduurzamen. In de bachelor pedagogiek studeren jaarlijks zo'n 150 studenten af onder begeleiding van ongeveer 30 docenten op

basis van de pijlers van het ontwerp: online afstuderen in kleine groepjes, waarbij in overleg met de docent op zoek gegaan wordt naar de optimale mix fysiek/online. Het afstudeercafé is ook vast onderdeel voor hogerejaars van de master pedagogiek. De doorontwikkeling heeft binnen enkele opleidingen van de faculteit dus geleid tot een duurzaam ontwerp voor ontmoeting en leren. Bij andere opleidingen wordt met het ontwerp geëxperimenteerd, ook buiten de faculteit. Het goed rapporteren, presenteren, delen en vastleggen heeft hier zeker een rol bij gespeeld, evenals de positieve benadering van het management. Bij het realiseren van innovaties speelt de organisatie een cruciale rol omdat zij bepaalt welke innovaties met welke middelen op welke wijze worden geïmplementeerd en hoe dat wordt aangestuurd en ondersteund (Fransen et al. 2014).

- Naar aanleiding van het onderzoek is een filmpje over het afstudeercafé in ontwikkeling door DLO Innovatiepartners als goed voorbeeld van blended learning binnen de HvA.
- Aan een handreiking voor online docenten, waarin aandacht voor de vijf kernattitudes van de online/hybride professional, wordt gewerkt.

5.4 Verantwoording

Principes

Het onderzoek is zorgvuldig en transparant uitgevoerd, grondig onderbouwd, uitgebreid gedocumenteerd en gerapporteerd, en er is veel input gevraagd en gekregen op het ontwerp. Hiermee is rekening gehouden met vijf principes: eerlijkheid, zorgvuldigheid, transparantie, onafhankelijkheid en verantwoordelijkheid. Principes kunnen worden gezien als ‘deugden’ van een goede onderzoeker; die brengen de onderzoeker ertoe in allerlei verschillende omstandigheden de juiste keuzes te maken (Nederlandse Gedragscode wetenschappelijke Integriteit, 2018). Zoals in de methoden beschreven is er rekening gehouden met ethische voorwaarden zoals informed consent, en volledige anonimisering. Daartoe zijn citaten onherkenbaar gemaakt met bijvoorbeeld dag x, of diagnose x, of docent/student A, in plaats van een bepaalde dag, diagnose of naam. Er is een datamanagementplan gemaakt waarin is opgenomen welke data er vernietigd of bewaard worden. Er zijn uitgebreide verantwoordingen gedocumenteerd. Andere kwaliteitsmaatregelen zijn: memberchecks, critical friends, medecodeurs.

Beperkingen

Dit onderzoek kent talloze beperkingen. Zo is er vooral gekeken naar bevestiging van eerdere bevindingen dat online betrokkenheid gerealiseerd kan worden bij studenten en welke vaardigheden docenten hiervoor nodig hebben. Omdat het onderzoek als vraag had hoe betrokkenheid online gerealiseerd kan worden is minder aandacht besteed aan docenten die bij voorkeur fysiek werken. Deze waren onder de respondenten overigens een absolute minderheid.

Er is ook gekeken naar de inclusiviteit van online leer-ontmoetingsruimtes. Er is ingegaan op studenten die diverse belemmeringen ondervinden, maar er is minder ingegaan op de diverse (functie)beperkingen die studenten gerapporteerd hebben. Hier moet uitgebreider onderzoek naar worden gedaan, omdat veel studenten melden dat zij in de veilige thuisomgeving minder prikkels krijgen en dit hun concentratie bevordert.

Uit de data bleek dat er onder studenten behoefte bestaat aan sociaal emotionele ondersteuning. Er zijn aanwijzingen dat het online café bijdraagt aan studentenwelzijn, omdat peersupport informeel wordt ingezet tijdens de meetings. Er is nog onvoldoende aandacht besteed aan de ervaren sociaal emotionele steun van medestudenten.

Uit de data bleek dat master- maar vooral bachelorstudenten behoefte hebben aan inhoudelijke ondersteuning bij metacognitieve vaardigheden zoals planning, overzicht houden, inzetten van vaardigheden met betrekking tot onderzoek en schrijfvaardigheden. Dit verdient meer aandacht in vervolgonderzoek.

De chat heeft onvoldoende aandacht gekregen. De tijd die besteed kon worden aan het analyseren hiervan was volstrekt onvoldoende. Omdat er nog geen onderzoek bestaat dat een gedegen analyse presenteert van chats, is het moeilijk een uitspraak te doen over de inhoud, toon, frequentie, lading en hoeveelheid van de chats.

Tenslotte, er is veel meer en uitgebreider onderzoek nodig. Online onderwijs kan de toekomst zijn voor veel generaties studenten die de studie combineren met werken en andere persoonlijke omstandigheden. Het Rathenau Instituut (2022) geeft aan dat duidelijk behoefte is aan meer onderzoek naar de leeropbrengst van online onderwijs. Dit vraagt om landelijke regie, waarbinnen een belangrijke plaats wordt ingeruimd voor lokale praktijkervaringen en -inzichten. De praktijkervaringen in dit onderzoek leveren positieve bevindingen op met 24/7 beschikbare online leer-ontmoetingsruimtes.

Successen

Over de successen mag gezegd worden dat de theoretische en methodische onderbouwing sterk is en het geheel is geplaatst in een actuele discussie. De resultaten zijn niet te generaliseren maar geven wel een sterke indicatie door het grote aantal participanten (424) en respondenten (235). Er is veel kwalitatieve opbrengst en de moeite die respondenten hebben gedaan hun ervaringen te delen waren overweldigend. Daarmee is het onderzoek zorgvuldig onderbouwd. In deze verkorte versie is maar een klein deel van de data gepresenteerd. Het ontwerp kwam voort uit de constatering, ver voor corona, dat studenten vanwege persoonlijke omstandigheden niet deelnemen aan het fysieke onderwijs en vertraging oplopen. Het was een sprong in het diepe om op zoek te gaan naar een oplossing. Het was ook een risico, want in alle gevallen heb ik iets geïnitieerd waar studenten niet om hebben gevraagd en was onzeker of de ontmoetingen tot resultaten zouden leiden, misschien wel het 'prachtige risico' van onderwijs (Biesta, 2020) Volgens Kelchtermans (2018) is en blijft de vraag altijd dezelfde: wat is in het belang van de leerlingen (studenten) die aan mijn zorg en verantwoordelijkheid zijn toevertrouwd? De aanleiding voor dit onderzoek was vooral deze vraag. Het ontwerp dat er uit is voortgekomen draagt bij aan de kansen van huidige en toekomstige studenten die studie en persoonlijke omstandigheden moeten combineren.

Literatuur

- Abuhassna, H., & Yahaya, N. (2018). Students' utilization of distance learning through an interventional online module based on Moore transactional distance theory. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 14(7), 3043–3052. <https://doi.org/10.29333/ejmste/91606>
- Albrahim, F.A. (2020). Online Teaching Skills and Competencies. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology* – January 2020, volume 19 issue 1. <http://www.tojet.net/volumes/v19i1.pdf>
- Baarda, B. (2020). Basisboek Interviewen. Handleiding voor het voorbereiden en afnemen van interviews. https://www.boeken.com/file/ebooksample/9789001747763_h1.pdf
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497–529. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497>
- Biesta, G. (2020). Risking Ourselves in Education: Qualification, Socialization, and Subjectification Revisited. First published: 16 June 2020. <https://doi.org/10.1111/edth.12411> <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/edth.12411>
- Bocsi, V., Cegledi, T., et al. (2019). The discovery of the possible reasons for delayed graduation and dropout in the light of a qualitative research study. *Journal of Adult Learning, Knowledge and Innovation*, 3(1), 27-38. <http://dx.doi.org/10.1556/2059.02.2018.08>
- Boeije, H. R., & Bleijenbergh. (2023). *Analyseren in kwalitatief onderzoek: Denken en doen* (2e druk). Amsterdam: Boom uitgevers Amsterdam.
- Boogaard, M. & Conijn, J. (2022). Kennisbehoeften toegankelijkheid hoger onderwijs. Een inventarisatie. Kohnstamm Instituut. https://kohnstammstituut.nl/wp-content/uploads/2022/03/1087_Kennisbehoeften.pdf
- Brink, M., Van den Broek, A., & Ramakers, C. (2021). ResearchNed Nijmegen in opdracht van het Interstedelijk Studenten Overleg. Ervaren van studenten met onderwijs en toetsen op afstand tijdens corona. Geraadpleegd van <https://www.iso.nl/wp-content/uploads/2021/02/ResearchNed-%E2%80%93-Ervaren-van-studenten-met-onderwijs-en-toetsen-op-afstand-tijdens-corona.pdf>
- Deunk, M.I., & Korpershoek, H. (2021) Studentenwelzijn in het hoger onderwijs. Een overzichtsstudie van veelbelovende aanpakken voor docenten(teams), opleidingen en instellingen. NRO, december 2021
- Dochy, F., Berghmans, I., Koenen, A., & Segers, M. (2015), *Bouwstenen voor High Impact Learning*. Het leren van de toekomst in onderwijs en organisaties. Boom Lemma Uitgevers.
- Dopmeijer, J.M., (red), Nuijen, J. (red), Busch, M.C.M., Tak, N.I., Verweij, A. (2022). Monitor Mentale gezondheid en Middelengebruik Studenten hoger onderwijs 2021 Deelrapport I Trimbos-instituut en GGD GHOR Nederland. DOI 10.21945/RIVM-2022-0100
- Dopmeijer, J.M. (2021). Sense of belonging als fundament voor community-vorming in een blended leeromgeving. Essay geschreven ter gelegenheid van het NRO Symposium Hoger Onderwijs: Nieuwe richtingen na de pandemie, 15 januari 2021. Dit essay valt binnen het thema Community-vorming in een blended leeromgeving. https://www.nro.nl/sites/nro/files/media-files/thema_2_-_dopmeijer_de_jong_weissman-ms2.pdf
- Eggers, J. H., Oostdam, R., & Voogt, J. (2021). Self-regulation strategies in blended learning environments in higher education: A systematic review. *Australasian Journal of Educational Technology*, 37(6), 175-192. <https://doi.org/10.14742/ajet.6453>
- Elffers, L. (2016). *Kansrijke schoolloopbanen in en op weg naar het hbo*. Lectorale rede. Hogeschool van Amsterdam.
- Elffers, L. (2018). Toegankelijkheid van het hbo: van complex vraagstuk naar handreiking voor de praktijk. In opdracht van NRO. Hogeschool van Amsterdam.
- Filius, R.M. & Kresin, F.J. (2010). ICT als ondersteuning van onderwijs, opleiden en leren: wat staat ons te wachten? *Handboek Effectief Opleiden* 7, 9.3-9.36. Reed Business. https://www.researchgate.net/publication/228356456_ICT_als_ondersteuning_van_onderwijs_opleiden_en_leren_wat_staat_ons_te_wachten
- Filius, R.M. (2012). De e-moderator: voorwaarde voor succesvol online onderwijs. (Successful online education.) *Opleiding & Ontwikkeling*, 25(2), pp. 38-43. https://www.researchgate.net/publication/329537156_Successful_online_education_the_e-moderator
- Fischer, C., Baker, R., Li, Q., Orona, G. A. & Warschauer, M. (2021). Increasing success in higher education: The relationships of online course taking with college completion and time-to-degree. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 44(2), 355-379.: <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.3102/01623737211055768>
- Fransen, J., Swager, P., & Bottema, J. (2014). *Het Leren van de Toekomst 4 (2013 - 2014); Onderzoeksrapportage Lectoraat Teaching, Learning & Technology*. Hogeschool InHolland. https://www.researchgate.net/publication/269221474_Het_Leren_van_de_Toekomst_4_2013_-_2014_Onderzoeksrapportage
- Fukkink, R., & Oostdam, R.J. (2016). *Onderwijs en opvoeding in een stedelijke context: Van Startbekwaam naar stadsbekwaam*. Coutinho.
- FutureLearn. (2022). The future of learning report 2022. <https://cdn-wordpress-info.futurelearn.com/info/wp-content/uploads/The-Future-of-Learning-Report-2022.pdf>
- Ganzeboom, P., Berkhout, E., Gomolka, J. (2015). *Rapportage werkgroep Studiesucces*. HEO Sectorraad Hoger Economisch Onderwijs.
- Garrison, D. R. (2017). *E-Learning in the 21st Century: A Community of Inquiry Framework for Research and Practice* (3rd Edition). London: Routledge/Taylor and Francis. <https://www.researchgate.net/project/Garrison-D-R-2017-E-Learning-in-the-21st-Century-A-Community-of-Inquiry-Framework-for-Research-and-Practice-3rd-Edition-London-Routledge-Taylor-and-Francis>

- Gomes, C. (2020). I Belong here. Student Sense of Belonging en de relatie met studentsucces, Hogeschool Rotterdam Uitgeverij Hogeschool van Amsterdam. (2020). Hogeschool in 3D. Duurzaam, divers & inclusief en digitaal voor de toekomst. Instellingsplan 2021-2026. <https://www.hva.nl/binaries/content/assets/hva/over-de-hva/plannen-feiten-en-verslagen/hva-instellingsplan-2021-2026.pdf?1610023609174>
- Huang, J. (2011). Applying higher-order thinking in e-learning design. In: Kwan (red.), R., Fong, J., Kwok, L.F., & Lam, J., Hybrid Learning: 4th International Conference, ICHL 2011, Hong Kong, China, August 10-12, 2011, p.135-146. Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag GmbH Berlin Heidelberg.
- Inspectie van het Onderwijs. (2019). De Staat van het Onderwijs. Onderwijsverslag 2017/2018. Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs. (2021). De Staat van het Onderwijs 2021. Ministerie van OCW, Inspectie van het Onderwijs. <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2021/04/14/de-staat-van-het-onderwijs-2021>
- Johnson, C.S. (2017). Collaborative technologies, higher order thinking and self-sufficient learning: A case study of adult learners. Research in Learning Technology. Vol. 25, 2017. https://www.researchgate.net/publication/319360441_Collaborative_technologies_higher_order_thinking_and_self-sufficient_learning_A_case_study_of_adult_learners
- Juist, N. & Stuijver, S. (2022). Herijking van de visie op de digitale leeromgeving. De impact van ontwikkelingen binnen onderwijs en technologie op de digitale leeromgeving. Surf. https://www.surf.nl/files/2022-09/surf-rapport-herijking-van-de-visie-op-de-digitale-leeromgeving_webversie.pdf
- Kappe, F.R. (2017). Studiesucces: Verbinden als stap voorwaarts. Lectorale rede. Hogeschool InHolland. https://www.vereniginghogescholen.nl/system/knowledge_base/attachments/files/000/001/002/original/inh-lectorale-rede-rutger-kappe-pag.pdf
- Kappe, F.R. (2021). Zonder relatie geen prestatie. Essay geschreven ter gelegenheid van het NRO Symposium Hoger Onderwijs: Nieuwe richtingen na de pandemie, 15 januari 2021. Dit essay valt binnen het thema Community-vorming in een blended leeromgeving.
- Kebritchi, M., Lipschuetz, A., & Santiago, L. (2017). Issues and Challenges for Teaching Successful Online Courses in Higher Education: A Literature Review. Journal of Educational Technology Systems, 46(1), 4-29. <https://doi.org/10.1177/0047239516661713>.
- Kelchtermans, G. (2018). Onderwijsvernieuwing is een werkwoord. Opleiden voor geëngageerde vernieuwingspraktijken. VELON Tijdschrift voor Lerarenopleiders; 2018; Vol. 39; iss. 4; pp. 7 – 2.2. [https://registratiesite.brlo.nl/CMS/RPP/Organizations/1/Shops/1/Media/2/Items/3/00000197M7FCJPEW/Onderwijsvernieuwing%20is%20een%20werkwoord%20\(TVL-2018-39-4-01\).pdf](https://registratiesite.brlo.nl/CMS/RPP/Organizations/1/Shops/1/Media/2/Items/3/00000197M7FCJPEW/Onderwijsvernieuwing%20is%20een%20werkwoord%20(TVL-2018-39-4-01).pdf)
- Kreijns, K. (2020). Online samenwerkend leren en social presence. Oratie. Open Universiteit. https://www.ou.nl/documents/40554/1186340/Oratieboekje_Karel_Kreijns_web_20200317_def.pdf/5cd85582-fe0c-67fd-485a-098b621d5830?t=1589818540070
- Kreijns, K., Kirschner, P. A., & Jochems, W. (2003). Identifying the pitfalls for social interaction in computer-supported collaborative learning environments: a review of the research. Computers in human behavior, 19(3), 335–353. [http://dx.doi.org/10.1016/S0747-5632\(02\)00057-2](http://dx.doi.org/10.1016/S0747-5632(02)00057-2)
- Last, B. (2022). Blended learning in de praktijk, Modellen, strategieën, voorbeelden en andere handvatten. Boom
- Last, B., & Dopmeijer, J.M.(2-5-2022). Verbinding verbroken: Hoe krijg je studenten weer gemotiveerd naar de campus/school? Blog Trimbo's instituut. <https://www.trimbos.nl/actueel/blogs/verbinding-verbroken-hoe-krijg-je-studenten-weer-gemotiveerd-naar-de-campus-school/>
- Landelijke Studenten Vakbond (LSVb). (2011). De (on)schuld van langstuderen. Een kwantitatief onderzoek naar de redenen van studieovertraging. Onderzoeksbureau van de Landelijke Studenten Vakbond.
- Masson, A., MacNeill, A., Murphy, C., & Ross, V. (2008). The hybrid learning model-A framework for teaching and learning practice. International Journal of Emerging Technologies in Learning.
- Migchelbrink, F. (2016). De kern van participatief actieonderzoek. Uitgeverij SWP
- Ministerie van OCW (2019). Houdbaar voor de toekomst', Strategische Agenda voor het Hoger Onderwijs en Onderzoek. Rijksoverheid. <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2019D49167&did=2019D49167>
- Ministerie van OCW. (2020). Verder bouwen aan een stevige basis voor online onderwijs. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/06/30/verder-bouwen-aan-een-stevige-basis-voor-online-onderwijs#>
- Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit. (2018). KNAW; NFU; NWO; TO2-federatie; Vereniging Hogescholen; VSNU (2018): Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit. DANS. <https://doi.org/10.17026/dans-2cj-nvuw>
- Nieuwboer, C. (2014). Online Parenting Support, Guiding parents towards empowerment through single session email consultation (Doctoral dissertation). University of Amsterdam, Amsterdam, the Netherlands.
- Norz, L., Dornauer, V., O. Hackl, W.O., & Ammenwerth. E. (2023). Measuring social presence in online-based learning: An exploratory path analysis using log data and social network analysis. The internet and higher education volume 56 (2023) 100894. <https://pdf.sciencedirectassets.com/272103/1-s2.0-S1096751622X00043/1-s2.0-S1096751622000501/main.pdf> <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2022.100894>

- Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO). (2023). Kennisrotonde. Welke interventies zijn effectief om het aantal langstudeerders in het hoger onderwijs te verminderen? (KR. 1716). <https://www.kennisrotonde.nl/vraag-en-antwoord/Welke-interventies-helpen-langstudeerders-te-verminderen?>
- Palermo-Kielb, K., & Fraenza, C. (2018). Bridging the Social, Academic, and Cultural Divide for International Students: Using Peer-to-Peer Support Strategies Online. In K. Milheim (Ed.), *Cultivating Diverse Online Classrooms Through Effective Instructional Design* (pp. 87-115). Hershey, PA: IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-3120-3.ch005>
- Patiëntenfederatie Nederland. (6-11-2020). Factsheet Vergelijking fysieke consulten en consulten op afstand. <https://www.patiëntenfederatie.nl/downloads/brochures/702-factsheet-fysieke-consulten-en-consulten-op-afstand-nov-2020/file#:~:text=De%20medisch%20specialist%20levert%20bij,af%20van%20het%20eigen%20risico.>
- Rathenau Instituut (2022). Naar hoogwaardig digitaal onderwijs. https://www.rathenau.nl/sites/default/files/2022-02/Rathenau_Instituut-Rapport-Naar_hoogwaardig_digitaal_onderwijs.pdf
- Rubens, W. (2020). Online werken aan socialisatie en persoonsvorming: kan het niet of kunnen we het niet. op 27 juni 2022, van <https://youlearn.ou.nl/web/hulp-bij-online-onderwijs/blogs/-/blogs/onlinewerken-aan-socialisatie-en-persoonsvorming-kan-het-niet-of-kunnen-we-hetniet->
- Ruzmetova, M. (2018). Applying Gilly Salmon's Five Stage Model For Designing Blended Courses. *Journal of Language and Literature Studies*, 17(17), 271-290. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/462597>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>
- Salmon, G. (2013). A pedagogical model for e-learning: "The five-stage model of online learning". Kogan Page Limited. <https://doi.org/10.4324/9780203074640>
- Salmon, G. (27-6-2017). From lecturing to engagement – with video. <https://www.gillysalmon.com/blog/from-lecturing-to-engagement-with-video>
- Salmon, G. (2020). Digital empathy using the five stage model. Interview. https://www.youtube.com/watch?v=S2pBAI_6fbg
- Salmon, G. June 08, 2022 at 3PM BST (UTC +1). (2022). Webinar: The Five-Stage Model: Looking Back, Looking Forward. <https://aqueduto.com/resources/events/webinar-the-five-stage-model-looking-back-looking-forward/>
- Schouwenburg, F., & Kappens, J. (2019, maart). Vernieuwen met technologie. Een internationale blik. Kennisnet. <https://www.kennisnet.nl/app/uploads/kennisnet/publicatie/Kennisnet-Onderwijs-vernieuwen-met-technologie-een-internationale-blik-publicatie.pdf>
- Sociaal Economische Raad. (2021). Veelbelovend. Kansen en belemmeringen voor jongeren in 2021. <https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/adviezen/2022/kansen-belemmeringen-jongeren.pdf>
- Surf (2018). Studenten online begeleiden. Red. M. van Trigt. Verkenning van Kansen en (on)mogelijkheden. <https://www.surf.nl/files/2019-01/studenten-online-begeleiden.pdf>
- Surf. (9-5-2022a). De toekomst van leren en ontwikkelen. Trend in onderwijs. Vraagbaak Online Onderwijs. <https://communities.surf.nl/vraagbaak-online-onderwijs/artikel/de-toekomst-van-leren-en-ontwikkelen-trends-in-onderwijs>
- Surf. (9-5-2022b). Digitaal leren niet alleen als het moet. Vraagbaak Online Onderwijs. <https://communities.surf.nl/vraagbaak-online-onderwijs/artikel/digitaal-leren-niet-alleen-als-het-moet>
- Surf (2023). Trendrapport Future Campus. Een blik op de toekomst van de campus in het mbo, hbo en wo in 2040. https://www.surf.nl/files/2023-06/surf_trendrapport-future-campus_web_nl.pdf
- Surf ((25-9-2023). Flexibel onderwijsaanbod voor aanpak op langstudeerders. Vraagbaak online onderwijs. <https://communities.surf.nl/vraagbaak-online-onderwijs/artikel/flexibel-onderwijsaanbod-voor-aanpak-op-langstudeerders>
- Ten Hagen, J. (2022a). Betrokkenheid van langstudeerders in een online afstudeercafé. Ervaringen van master- en bachelor studenten pedagogiek met vertraging in de afstudeerfase. <https://www.hva.nl/binaries/content/assets/subsites/kc-oo/pdfs-bijlagen-bij-publicaties/26-04-22-betrokkenheid-langstudeerders-in-online-afstudeercafe.pdf>
- Ten Hagen, J. (2022b). Nieuwe aanpak voor de betrokkenheid van langstudeerders in een online afstudeercafé. *Velon Tijdschrift voor Lerarenopleiders* 43 (3) 2022 https://research.hva.nl/files/32322199/Velon_afstudeercafe_TvL_2022_3_4_1_.pdf
- Tinto, V. (2012). *Completing college: rethinking institutional action*. University of Chicago Press.
- Todorović, D., Koetsenruijter, R., Manders, W., & Sieckelinc, S. (2023). Echt zijn in de online leefwereld: Een handreiking voor jongerenwerkers. Hogeschool van Amsterdam, Lectoraat Youth Spot. <https://www.hva.nl/kmr/gedeelde-content/publicaties/publicaties-algemeen/youth-spot/echt-zijn-in-de-online-leefwereld.html>
- Toekomst voor Onderwijs en Wetenschap. (2023). Trends 2040. Toekomstverkenning Middelbaar beroepsonderwijs, hoger onderwijs en wetenschap. <https://toekomstvanonderwijsenwetenschap.nl/docs/Trends-2040.pdf>
- Van Diepen, M. & Elffers, L. (2019). Meetinstrument studentbetrokkenheid hbo. <https://www.hva.nl/binaries/content/assets/subsites/kansrijke-schoolloopbanen/meetinstrument-studentbetrokkenheid-informatie-website.pdf?1589294526754>

- Van den Broek, A., Termorshuizen, T. & Cuppen, J. (red.). (2022). Monitor beleidsmaatregelen hoger onderwijs 2021-2022. Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, directie HO&S Juli 2022. ResearchNed. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2022/08/22/monitor-beleidsmaatregelen-hoger-onderwijs-2021-2022>
- Van der Wegen, J., & De Koning, A. (2023). Landelijk Kader Studentenwelzijn 2023-2030 Expertisecentrum inclusief onderwijs (ECIO) mmv Ministerie OCW, UNL, VH, ISO, LSVb, studenten, hogescholen en universiteiten. https://ecio.nl/wp-content/uploads/sites/2/2023/08/ECIO_112_Landelijk_Kader_Studentenwelzijn_2023-2030_tg_2023.pdf
- Van der Zouwen, T. (2022). Actieonderzoek doen. Een routewijzer voor studenten en professionals. Amsterdam: Tonnie van der Zouwen & Boom Uitgevers.
- Vereniging Hogescholen. (2019). Professionals voor morgen: Strategische Agenda 2019-2023. Vereniging Hogescholen. https://www.vereniginghogescholen.nl/system/knowledge_base/attachments/files/000/001/067/original/Professionals_voor_morgen_-_strategische_agenda_Vereniging_Hogescholen_2019-2023.pdf?1567175114
- Vereniging Hogescholen. (2020). Handreiking studentenwelzijn in Coronatijd. https://www.vereniginghogescholen.nl/system/knowledge_base/attachments/files/000/001/129/original/Handreiking_Studentenwelzijn_-_juli_2020.pdf?1594887767
- Vereniging Hogescholen. (2023). Factsheet Studietoelagen, uitval en studietoelagen 2022-2023. https://www.vereniginghogescholen.nl/system/knowledge_base/attachments/files/000/001/402/original/Factsheet_studietoelagen_2022-2023.pdf?1690890197
- Vettori, G., Vezzani, C., Bigozzi, L., & Pinto, G. (2021). Patterns of academic performances and conceptions of learning in on-time, delayed, and dropout university participants: a cohort retrospective study. *Educational Psychology*, 41(8), 1024-1040. <http://dx.doi.org/10.1080/01443410.2021.1918643>.
- Wu, A. T. (2018). Stop-out students' on-leave experiences: How interactions affect institutional commitment and re-enrollment. Doctoral thesis, Northeastern University. <https://repository.library.northeastern.edu/files/neu:m044pp561/fulltext.pdf>

Noten

1 Het onderzoek naar betrokkenheid online is mogelijk gemaakt door het de Teaching Fellow beurs van Comenius/NRO en uitgevoerd op de Hogeschool van Amsterdam bij de opleiding pedagogiek. Een uitgebreidere versie van het onderzoeksverslag is op te vragen bij de auteur.

2 Zonder de deelnemende studenten en docenten had ik dit onderzoek niet kunnen uitvoeren. Ik bedank hen voor de openheid en de bereidwilligheid om zulke uitgebreide antwoorden te geven en hun persoonlijke ervaringen te delen in de vragen lijsten en interviews.

3 Als klankbord in de startfase hebben gefungeerd Ron Oostdam, directeur van het Centre of Expertise van de Hogeschool van Amsterdam, Marco Snoek, lector Leren en innoveren. Als critical friends gedurende bepaalde fasen of het hele onderzoek waren dit vooral Anne Eggink als medecodeerder en mededocent/coach van een van de afstudeercafés, en Jan Willem Doornenbal als deskundige op het gebied van digitale informatievoorziening en medecodeerder. Daarnaast Mieke van Diepen voor de analyse van de data uit de Vragenlijst van het lectoraat Kansrijke schoolloopbanen, leden van de afstudeercommissie Marie José Koerhuis, Carine Ex, en Denise Snoodijk voor kritisch meelezen bij de open vragenlijsten aan bachelor studenten en docenten, en het verder vormgeven van de online leer-leer-ontmoetingsruimte bij het nieuwe afstuderen van de bachelor pedagogiek, Martijn Dozy als medecodeerder en meedenker over de balans fysiek-online evenals Sterre Wolthuis Scheeres en Maria de Bont, die hun werkwijze hebben beschreven. Daarnaast de collega's die anoniem wilden blijven en studenten en docenten die in wandelgangsgesprekken hebben meegedacht of hebben meegewerkt aan interviews en vragenlijsten. De ontwerpgroep Leermiddelen en leeromgevingen van het flexibiliseringsprogramma van de hva was van grote waarde voor het kritisch meenemen van het ontwerp in de FOO-brede bijeenkomsten over het studentperspectief en het opnemen van de term 'leer-ontmoetingsruimte' in het hva woordenboek. Ook van waarde waren de ongeveer twaalf presentaties die ik heb mogen verzorgen op verschillende opleidingen van de HVA, bij FOCUS op Flex, bij Comenius, bij het Velon congres, bij de ORD hebben veel contacten en feedback opgeleverd. Ook de Stem van de docent (Toekomstverkenning OCW) heeft input geleverd. Dr. Renée Filius van de Universiteit Utrecht, Anouk Huisman, programmaleider van de Cirkel van Inclusie van NRO en Dr. Bas Agricola van Hogeschool Utrecht en anderen bedank ik voor hun feedback op de aanbevelingen en discussiepunten van de eindrapportage. Nb Voor een uitgebreide verantwoording van de data en de bijbehorende rapportage van 240 bladzijden j.ten.hagen@hva.nl